

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

**VNÍMÁNÍ ZPOVĚDI U MLADÝCH
ŘÍMSKÝCH KATOLÍKŮ
PERCEPCION OF CONFESSION IN YOUNG
ROMAN CATHOLICS**

Bakalářská diplomová práce

Autor: Mgr. Kateřina Šrámková
Vedoucí práce: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Olomouc

2014

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí práce PhDr. Olze Pechové, Ph.D. za obrovskou trpělivost, shovívavost a především za cenné rady. Také bych chtěla velmi poděkovat mému manželovi za podporu, pomoc a kritické poznámky. Děkuji všem účastníkům výzkumu za jejich čas a vyslovenou důvěru.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma: „Vnímání zpovědi u mladých římských katolíků“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne

Podpis:

OBSAH

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	6
1. Psychologie náboženství	6
1.1. Základní pojmy psychologie náboženství	6
1.1.1. Religiozita a spiritualita	6
1.1.2. Náboženská zralost	7
1.1.3. Náboženství a zdraví	8
1.2. Náboženské projevy	8
1.2.1. Emocionální složka	9
1.2.2. Behaviorální složka	10
1.2.3. Kognitivní složka	11
2. Náboženství	12
2.1.1. Profánní a posvátné	12
2.1.2. Bůh	13
2.2. Některé z hlavních článků víry římskokatolické církve	15
2.2.1. Krédo	15
2.2.2. Sedm svátostí	16
2.2.3. Vztah k osobnímu Bohu	17
2.3. Náboženství u nás	19
3. Hřích, vina a odpuštění	20
3.1. Hříchy a zlé skutky	20
3.2. Stručně o křesťanské morálce	21
3.3. Svědomí. Pocity viny a studu	24
3.4. Odpuštění	26
4. Zpověď	28
4.1. Definice zpovědi a její průběh	28
4.1.1. Lítost	30
4.1.2. Vyznání	30
4.1.3. Zadostiučinění	31

4.1.4. Rozhřešení	33
4.2. Psychologický rozměr zpovědi	34
4.2.1. Důvody vyhledání zpovědi	34
4.2.2. Funkce zpovědi	35
4.2.3. Zpověď jako setkání	37
EMPIRICKÁ ČÁST	40
5. Výzkumný problém	40
5.1. Výzkumné cíle a otázky	40
6. Metodologie	41
6.1. Zvolené metody výzkumu	41
6.2. Výběr participantů	42
6.3. Průběh výzkumu	43
6.4. Omezení závěrů	44
6.5. Etika výzkumu	45
7. Analýza a interpretace dat	45
7.1. Faktory ovlivňující průběh zpovědi	45
7.2. Prožívání zpovědi	47
7.2.1. Před zpovědí	47
7.2.2. Průběh zpovědi	48
7.2.3. Po zpovědi	49
7.3. Vliv zpovědi	51
7.3.1. Hodnocení zpovědi	51
7.3.2. Každodenní život	52
7.3.3. Vztah k Bohu	53
7.4. Role zpovědníka	53
8. Diskuse	56
ZÁVĚRY	63
SOUHRN	65
LITERATURA	69
ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	74
SEZNAM PŘÍLOH	76

ÚVOD

Svätost smíření, známější pod názvem zpověď, je jednou ze sedmi svátostí římskokatolické církve. Jedná se o náboženský akt, jehož prostřednictvím Bůh odpouští hříchy a zprošťuje viny. Současně však nezprošťuje nutnosti důsledky vin napravit. Svátost smíření se odehrává především jako dialog kajícího a zpovědníka. Jeden se vyznává ze svých chyb a selhání, druhý posuzuje jejich závažnost, má moc nařídit, jak vinu napravit, a zprostředkovává Boží odpuštění a očištění od hříchu.

Jedná se o instituci, jež je důležitou součástí římskokatolické církve již mnoho staletí, a která za tuto dobu prošla hlubokými proměnami. O její dnešní podobě můžeme říct, že se snaží kajícího zprostředkovat Boží milost a obrátit ho k dobrému ve smyslu křesťanské morálky. Přesto se v křesťanské literatuře někdy zmiňuje, že je tato instituce v krizi. Věřící ji ne vždy vítají a někteří ji odmítají využívat. Možná právě proto, že se nechtějí podřizovat autoritě kněze v interpretaci dobra a zla. Možná proto, že v ní nevidí žádný smysl nebo užitek. Z vnějšku je zpověď někdy chápána jako laciný způsob, jak se zbavit pocitu viny, anebo naopak jako nástroj kontroly, který pocitu viny posiluje. Přesto celá řada věřících zpovědi hojně využívá.

V této práci jsme se snažili zjistit, co věřící vede k tomu, aby ke svátosti smíření přistoupili, jak se přitom cítí a co si vlastně sami o zpovědi myslí. Také nás zajímala osoba kněze. Je pro respondenty dozorcem nebo duchovním rádcem? Zpovědi pochopitelně využívají křesťané, může však jako inspirace něco nabídnout i lidem mimo toto náboženství?

TEORETICKÁ ČÁST

1. Psychologie náboženství

Psychologie náboženství jako vědní obor zkoumá „vztah náboženských projevů k psychologickým pochodům a procesům (Holm, 1998, s. 9).“ K rozvoji psychologie náboženství významně přispěli autoři jako Sigmund Freud, Carl G. Jung, William James, Gordon Allport a mnoho dalších. V této kapitole se stručně seznámí s některými z hlavních pojmů z tohoto oboru.

1.1. Základní pojmy psychologie náboženství

1.1.1. Religiozita a spiritualita

Religiozita a spiritualita jsou na první pohled synonymní slova a také jsou tak někdy užívána. Jejich jasné oddělení se prosazuje především v posledních letech v souvislosti s privatizací víry.¹ Slovo religiozita se vztahuje k náboženství (česky lze říct také *náboženskost*), je v něm akcentována především náboženská praxe, rituály, dogmata víry, atp. Jeho těžištěm je především rovina společenská. Spiritualita (česky také *duchovnost*) je spíše privátní, více akcentuje vlastní prožívání jedince a jeho individuální vztah k transcendentnu. V západní společnosti se objevuje výrazná tendence vnímat sebe samého jako osobu spirituální, avšak nikoli religiózní. Takto se definuje stále více lidí. (Collicutt, 2011). Spiritualita je (měla by být, nebo se předpokládá, že je) součástí religiozity (Del Rio & White, 2012). Religiozita bez spirituality je pouhou vyprázdňenou tradicí, souborem čistě formálních úkonů, které mají v lepším případě výhradně roli komunitní, v horším případě jsou nástrojem k ovládnání druhých (Říčan, 2002).

Spiritualita a religiozita jsou často označovány jako „všelidský fenomén“ – člověk je někdy popisován jako bio-psycho-socio-spirituální bytost (např. Zášková, 2005; Orel, M. a kol. 2012). Ačkoli je nepochybné, že je spirituální oblast významnou součástí duševního života velké části (ne-li drtivé většiny) populace, mnoho lidí duchovnu ve svém životě nepřipisuje žádný význam (Belzen, 2009).

¹ Blíže o tomto jevu viz kapitola 2.3.

1.1.2. Náboženská zralost

Náboženské prožívání není v průběhu života věřícího stále stejné. Mění se s ohledem na životní okolnosti i vývojový věk. Různí autoři se pokoušeli popsat tyto proměny z vícero hledisek. V následujících řádcích velmi stručně shrneme některé z nich.

Harms (1944) rozdělil na základě analýzy dětských kreseb Boha tři stádia vývoje náboženské zralosti. Nejvyšší stádium je pro něj reprezentováno schopností vnímat náboženskou skutečnost v její univerzalitě, mimo mantinely vlastního náboženství.

Pro vlastní vývoj náboženského cítění je naprosto zásadní způsob, jakým bylo náboženství dětem předáváno, přičemž hlavní úlohu hrají především rodiče. Sundén (in Holm, 1998) rozlišuje zprostředkovatele *jisté*, kteří se sami cítí pevně ukotveni ve vlastní religiozitě, ale dávají také prostor pro vlastní pojetí dítěte. Negativní vliv na pojetí Boha a náboženství mají zprostředkovatelé *nejistí*, kteří mají nejasný nebo úzkostný vztah k náboženství. Zprostředkovatelé *příliš jistí* naopak dítě zahltí vlastním výrazně autoritativním pojetím Boha a náboženství, jenž nenechává žádný prostor pro vlastní pocity a myšlenky dítěte. Projevy zbožnosti jsou často vynucovány pod hrozbou trestu, což dítěti asociuje Boha s obrazem žárlivého despoty a vyústí nejspíše buď v obdobně agresivní, popř. fanatické pojetí víry, nebo naopak k silnému odporu vůči náboženství.

Podle Allporta (in Pechová, 2011; Holm, 1998) je zralé náboženství *diferenciované*, člověk vidí nejen pozitivní, ale i negativní stránky náboženství a církve, nepřistupuje k věrouce nekriticky. Zralá religiozita má být *motivem sama o sobě*. Nezralá víra je podle Allporta vesměs založena v pudovém životě a je spíše pouhou odpovědí na tužby a potřeby těla, než zralým postojem. Dalším znakem zralosti víry je *morální důslednost*; jedině tak může vést víra k trvalému morálnímu zlepšení ve způsobu života. *Všestrannost* vede k takovému životnímu postoji, který spojuje dobré i špatné zkušenosti a nechává prostor pro toleranci zkušenosti a názoru druhých. Zralá víra má *jednotící povahu*, usiluje o harmonický životní styl, ačkoli vidí hranice tohoto úsilí a nesnaží se dosáhnout jednoty za cenu nesmyslných primitivních řešení. Zralá religiozita je podle Allporta *heuristické povahy* – akceptuje pochybnost a nejistotu jako nedílnou součást víry samé.

Allport (in Pechová, 2011; Holm, 1998) také rozlišuje religiozitu *vnějškovou* (*extrinsic*), která se zaměřuje spíše na plnění formálních náležitostí, a *niternou* (*intrinsic*), která jakožto opačný pól téže škály reprezentuje ten typ víry, kdy lidé chtějí své náboženství žít v souladu se svými prožitky. U intristického typu se náboženství stává

motivem samo o sobě a vede k jeho skutečnému následování, zatímco u vnějškového typu náboženství pouze zmírňuje úzkost a stává se nástrojem v sociálním životě.

1.1.3. Náboženství a zdraví

Mnohé studie se věnují vlivu náboženství na duševní zdraví jedince (např. Exline, Yali, & Sanderson, 2000; Ramirez et al., 2012; McIntosh, Poulin, Silver & Holman, 2011). Uvážíme-li roli, jakou náboženství sehrává v životě jedince a společnosti, není nijak překvapivé, že je dáváno do souvislosti i se zdravím člověka. Jak výrazný a zda pozitivní či negativní vliv může náboženství na zdraví mít, zůstane vždy tak trochu otázkou, protože svou roli sehrává více faktorů.

Ačkoli všechny výzkumy nepotvrzují vždy pouze pozitivní vliv náboženství na duševní potažmo tělesné zdraví, podle většiny studií tento převažuje. Samotná náboženská víra nicméně nefunguje jako výhradně protektivní faktor a může být naopak sama o sobě zdrojem značného distresu. Zejména hluboké pochybnosti a úzkostný vztah k Bohu se pojí s vyšší mírou depresivity a horším průběhem duševního onemocnění. Ortodoxní přístup k víře se častěji pojí s větší úzkostností vztahující se k víře (tzv. náboženská skrupulozita; Hacklová, 2014) Naopak pozitivní vztah k víře se jeví jako výrazný protektivní faktor (Exline, Yali, & Sanderson, 2000)..

Vlastní náboženské pojetí moduluje vnímání stresu. Podle brazilské studie má náboženství významně pozitivní vliv na copingové strategie lidí se závažným onemocněním. Autoři přitom poukazují na fakt, že utrpení bylo respondenty vnímáno jako Boží záměr a zkouška, nikoli jako trest (Ramirez et al., 2012). Náboženství a spiritualita samy o sobě vycházejí ze závěrů různých studií jako dobré protektivní faktory jak v oblasti psychického tak i tělesného zdraví (McIntosh, Poulin, Silver & Holman, 2011). V amerických metastudiích se ukazoval jako významný pozitivní vztah mezi pravidelnou účastí na bohoslužbách a dobrým tělesným zdravím (Hacklová, 2014) Zůstává však otázkou, do jaké míry je náboženské cítění jedince příčinou nebo důsledkem prožívání životní spokojenosti, duševního a tělesného zdraví atp.

1.2. Náboženské projevy

Náboženský život lidí lze sledovat v několika rovinách: první se nabízí složka behaviorální, to co člověk dělá, čím dává své náboženství najevo – rity, modlitby, poutě.

To, co člověk v souvislosti s náboženstvím prožívá, tvoří složku emocionální. Složka kognitivní v sobě shrnuje názory a postoje, které si člověk ve vztahu k náboženství utváří. Jmenované rozdělení je samozřejmě umělé a jeho účelem je usnadnit smysluplné popsání složitého jevu (Collicutt, 2011).

1.2.1. Emocionální složka

Náboženské prožitky jsou zjednodušeně řečeno takové, které se svým zaměřením (resp. výchozím bodem) obracejí k posvátnu. Mohou mít velmi odlišnou hloubku, intenzitu i zjevné zaměření. Svým způsobem se zvláště neliší od jiných běžných prožitků – Říčan (2002) jmenuje celkem 18 náboženských prožitků, z nichž se převážná většina na první pohled nejeví jako náboženské: láska, naděje, radost, svoboda, inspirace, hněv... Rozdílnými je činí právě jejich zaměření – láska k Bohu, Boží láska, úcta a strach před Bohem, svatý hněv, který podněcuje náboženskou válku atp. Rudolf Otto (1998) varuje před zaměňováním emocí, které člověk může prožívat ve vztahu k něčemu jinému, než je náboženství a náboženskými prožitky. Jsou ze své povahy natolik odlišné, že je sice možné je přirovnat např. k prožitkům estetickým, nikdy se s nimi však nemohou podle Otta srovnat. Ve své knize *Posvátno* (tamtéž, s. 23) uvádí: „*Vzpomeňme si na chvíli silného a pokud možno jednostranného náboženského vzrušení. Kdo toho není schopen nebo takový pocit nikdy nezažil, necht' prosím dále nechte.*“

Podle Sokola je podstatným momentem v pozadí náboženského prožívání a náboženství vůbec lidské uvědomění si vlastní jedinečné existence a také její křehkosti. Člověk si nemůže být v životě ničím zcela jist a ničemu tak docela nevládne. Žádnou z hodnot, na kterých mu záleží nejvíc, si nemůže nijak „pojistit“. „*Tak jako ke svému životu i k tomu ostatnímu přichází, ani neví jak, stručně řečeno, je ,dostává‘* (Sokol, 2004, s. 73).“ Podstatu náboženství a náboženské zkušenosti tak Jan Sokol vidí ve vnímání života jakožto daru, jako něčeho nezaslouženého, co si člověk nemůže vlastní pílí udržet. Život a to dobré v něm je něco, za co náboženský člověk cítí vděčnost, za co děkuje a prosí.

Podle četnosti, intimity a složitosti rozdělili Charles Y. Glock a Rodney Stark (in Holm, 1998) náboženské zážitky do čtyř kategorií:

1. Zážitky utvrzující – nejméně intimní a nejméně složité. Patří sem především jistý pocit posvátnosti – momentu, činnosti, pocit Boží přítomnosti např. v průběhu bohoslužby.

2. Zážitky vyslyšení modlitby – kdy je v jistém smyslu prožívána interakce. Patří sem zážitek spasení, obrácení, zázračna nebo naopak trestu.
3. Zážitky extatické – které se podobají výše jmenovaným, avšak liší se větší intenzitou.
4. Zjevení – kdy se božstvo jedince „zmocňuje“ a zjevuje mu svou vůli, činy. Tato skupina zážitků je nejintenzivnější a také nejméně běžná, je podkladem různých prorocství.

Ačkoli náboženské prožitky mohou být a často také bývají spíše intimní a méně výrazné, je s nimi obecně spojována spíše vysoká intenzita emocí. Náboženské prožitky jsou velmi silné ve své hloubce a dosahu a vedou často k přehodnocení pohledu, k získání nového poznání (Holm, 1998).

1.2.2. Behaviorální složka

Do kategorie náboženského chování zařazujeme jeho manifestaci, např. bohoslužby, zvyklosti, liturgický kalendář, poutě atp. (Holm, 1998). Ačkoli se jedná o významnou složku víry, zůstává *de facto* druhořadou. Pro samotného věřícího jsou vnější projevy víry odvozené od jejího objektu. Důležitější než samotné jednání je tedy jeho *motiv*, který vnějšimu pozorovateli zůstává ve větší či menší míře skrytý, a proto snadno zaměňuje víru s jejími projevy. Ty se navíc mohou jevit jako nesmyslné, což může vytvářet na obou stranách pocit křivdy a nedorozumění (Vojtíšek, 2007).

Jednou z nejvlastnějších složek většiny náboženského chování je jejich ritualizovanost. Obecně lze rituál popsat jako kulturně podmíněný soubor lidského chování, který má významnou symbolickou hodnotu, a to bez ohledu na svůj explicitně náboženský, společenský nebo jiný obsah. V rámci náboženství lze pod pojmem rituál (ritus) rozumět takové vědomé a záměrné jednání, které je opakující se, stylizované, jehož akty mají symbolickou rovinu zaměřenou směrem k řádu Kosmu nebo na posvátnou přítomnost (Jones, 2005e). Tyto aktivity neboli náboženská praxe, mohou být praktikovány individuálně nebo skupinově. Příkladem prvního může být večerní modlitba, meditace, zpověď, prosba nebo třeba díkyvzdání, jako příklad skupinové praxe se nabízí bohoslužby nebo poutě, ale tatáž aktivita může být zpravidla uskutečněna jak individuálně, tak i skupinově (např. na poutě se člověk může vydat sám, nebo ve skupině věřících apod.; Pechová, 2011).

1.2.3. Kognitivní složka

Věřoučný systém, mytologie, Boží zákon, to vše reprezentuje náboženské myšlení (Holm, 1998). Mohlo by se zdát, že tyto ideologie jsou samotným podkladem náboženského chování a chování – podávají jejich vysvětlení, zasazují je do širšího rámce. Toto zdání však může být velmi klamné. Naopak je pravděpodobné, že prožitky náboženského charakteru se dostávají spíše samy, snad z lidské přirozenosti či potřeby, náboženské chování je moduluje a manifestuje. Náboženské myšlení je spíše posledním, než prvním článkem, který teprve následně vysvětluje prožívání a chování a zasazuje je do dalšího kontextu (Skalický, 2005).

Jako hlavní zdroj křesťanského poznání je nepochybně uznávána Bible. Ta se skládá ze Starého a Nového zákona. Zatímco Starý zákon sestávající ze Zákona, Proroků a Spisů je posvátným textem jak pro křesťany, tak i pro Židy, Nový zákon je kanonickým textem pouze křesťanů. Starý zákon vypráví o stvoření světa, o životě prvních lidí a sděluje Boží přikázání stran lidského chování jak vůči Posvátnu, tak i vůči sobě navzájem. Hovoří o životech králů a proroků a Božích zásazích do jejich životů i chodu světa. V tomto smyslu také formuluje náboženskou morálku. Stejně jako text Starého zákona, nevznikl ani Nový zákon jako ucelené dílo jediného autora. Zatímco Starý zákon z převážné části vznikl v 6. století př. Kr., Nový zákon byl v současné podobě kanonizován Tridentským koncilem na začátku 16. století. Jeho evangelia však vznikla již v prvním století po Kr. Čtyři evangelia Nového zákona vyprávějí „radostnou zvěst“ o příchodu mesiáše, Ježíše Krista. Hovoří o jeho svatém životě a ukřižování. Vedle evangelií tvoří text Nového zákona také Skutky apoštolů, 21 dopisů (známé jsou zejména dopisy sv. Pavla adresované jednotlivým církevním obcím) a Apokalypsa, zvaná také Zjevení Janovo, která líčí, jak bude vypadat příchod Posledního soudu (Novotný, 1956).

Vedle Bible jsou nepochybně důležitým zdrojem katolického poznání také legendy, tedy příběhy svatých, různá teologická díla a především pro laiky přístupnější katechismus. Ten lze dnes najít i na internetu (např. Karmelitánské nakladatelství, nedat.). Pod jednotlivými hesly pak může věřící nalézt souhrnný výklad postojů církve k jednotlivým tématům. Například se zde může dočíst kdo nebo co je to Dábel, co znamená nadpřirozený dar nebo křesťanská morálka. Dalšími příklady dostupných zdrojů informací může být Česká sekce Vatikánského rozhlasu (radiovaticana.cz) nebo Katolický týdeník (dostupný i na internetu na katyd.cz).

2. Náboženství

Snad každá odborná publikace zabývající se fenoménem náboženství konstatuje ve svém úvodu nesnadnost, ba nemožnost podat výstižnou a vyčerpávající definici svého předmětu. Důvodem nesnadnosti uchopení pojmu náboženství je především nesmírně široká variabilita jevů, které se pod tento pojem skrývají. Je tedy velice obtížné podat takovou definici náboženství, která by jednu část náboženských fenoménů příliš neakcentovala, jiné naopak nevyčlenila (Skalický, 2005).

Dnes už snad není třeba zmiňovat, že ne všechna náboženství v sobě nutně musejí nést představu božstva. Problém se vyskytuje už na mnohem jemnější rovině - například jasné oddělení posvátných, náboženských činností od činností a jevů profánních není všude samozřejmostí. Zejména pro přírodní národy je typické, že to, co se z našeho pohledu jeví náboženské, je přirozenou součástí celého světa, jak je vnímán. Rozdělení na profánní a posvátné ve značné míře kopíruje křesťanské, resp. židovské, pojetí světa rozděleného na činnosti, které Bůh chce a vyžaduje, popř. zakazuje, a ty ostatní. (Jones, 2005e).

Heller a Mrázek (2004, s. 26) uvádějí, že *„nejvlastnější příčinou vzniku náboženství je lidská potřeba mít svou odpověď na poslední otázku a být tak zajištěn proti nesmyslnosti života ústícího do smrti.“*

Náboženství tvoří určitý myšlenkový celek, který mimo jiné podává vysvětlení různých jevů, s nimiž se člověk setkává. Tato více či méně ucelená ideologie vysvětluje vznik světa i místo člověka v kosmu. Součástí náboženské ideologie je také ve větší či menší míře vysvětlení společenského uspořádání, rovněž hovoří o etických pravidlech a vztazích mezi lidmi. Rity pak zahrnují nejen vztah k posvátnu, ale také vzájemné poměry mezi lidmi (Skalický, 2005).

2.1.1. Profánní a posvátné

Jak již částečně vyplynulo z předchozího textu, patří *posvátné* a *profánní* mezi zásadní pojmy na poli náboženství. Pod slovem „svaté“ v běžném hovorů zpravidla myslíme něco, co je pro nás více či méně nedotknutelné, co má mimořádnou hodnotu, co je zvláštní či vystupující z všednosti. V tom „nejprofánnějším“ smyslu toho slova se může jednat například o místo, k němuž má člověk zvláštní vztah, jako je rodný dům (Eliade, 2006)

Velmi podstatným momentem posvátna v jeho nejvlastnější podobě je absolutní jinakost přesahující všednost každodenního světa a života jedince. Jedná se o stavební

kameny samotného kosmu (Eliade, 2006). Posvátno je zahaleno hlubokým tajemstvím, svou podstatou se natolik odlišuje od všeho lidského, že není možné jej rozumem plně uchopit, a tedy ani definovat. Rudolf Otto (1998) jej popisuje především po stránce prožitkové jako *mysterium tremendum*, jako pocity „*oslavné úcty a uchvácenosti* (s. 23)“, pocit, že se člověk setkává s něčím „*co se naprosto vymyká z oblasti obvyklých, chápaných a známých věcí, co působí jako jejich protiklad, a proto naplňuje mysl údivným ustrnutím* (s. 37)“. Toto setkání člověka naplňuje posvátnou bázní, až hrůzou.

Posvátno, jakkoli se vymyká z našeho všedního světa, do něj vstupuje a více či méně jej prostupuje. Místo setkání všedního světa s posvátnem se projevuje jako výjimečné momenty (posvátný čas, tedy svátky), místa (posvátný prostor, např. chrám) či různé posvátné objekty (jako např. relikvie; Eliade, 2006).

2.1.2. Bůh

Posvátné má sklon k personifikaci. Ačkoli existují náboženství, která se bez personifikace posvátna dobře obejdou (dobrým příkladem může být buddhismus nebo taoismus), zejména pro západního člověka je náboženství s bohy spojeno (Jones, 2005e). I tam, kde vládne světu celý panteon bohů, zůstává zpravidla jeden nejvyšším vládcem. V judaismu, ze kterého vychází jak křesťanství, tak islám, je však Bůh jenom jeden. Všichni ostatní bohové jiných náboženství jsou chápáni jako falešní a jejich uctívání jako hřích. Křesťanský bůh Hospodin (Jahve) je jediným tvůrcem veškerenstva, svrchovaným a zcela suverénním pánem „všeho viditelného i neviditelného“. Celý svět stvořil pouhou svou vůlí. Na rozdíl od pohanských mýtů, nevypráví kniha Genesis o hrdinném boji tvůrce světa a lidstva se zlem nebo chaosem, nýbrž ke stvoření stačí pouhé Boží slovo. Podstatnou informací o stvoření, kterou se v Bibli dozvídáme, je, že tento nový svět je *dobrý* a že Bůh stvořil člověka k obrazu svému (Eliade, 2008).

Aniž bychom se zapléтали do složitých teologických úvah, pokusíme se velmi stručně přiblížit představu křesťanského boha, kterou formovala staletí teologických diskusí. Ty se vedle Bible opíraly např. také o Platonovu nebo Aristotelovu filosofii. Jedním ze základních dogmat římskokatolické církve je nauka o Boží trojjedinosti. Bůh existuje ve třech osobách: Otce (tedy Hospodina), Syna (Ježíše Krista) a Ducha svatého. Tyto božské osoby tvoří dokonalou jednotu, přesto je lze od sebe odlišit. Koncept Boží trojjedinosti je *mystériem*, tedy něčím, co nelze uchopit rozumem. Člověk zkrátka musí *uvěřit* (Jones, 2005b).

Podle Bible je Hospodin nejvyšším pánem a soudcem, není nic, co by mu zůstalo skryté. Jeho vůli nelze uniknout, pověřuje jednotlivce i národy úkoly, trestá přestoupení a podle své moudrosti odměňuje oddané (Novotný, 1956). Samotná osoba Boha Otce je předmětem mnoha teologických rozborů a sporů. Bůh je abstraktně pojímán jako Dobro a Dokonalost, jindy je chápán více jako osoba, která se může hněvat, nebo mít radost, další autoři považují tyto popisy za alegorické a zdůrazňují, že Bůh tyto emoce ve skutečnosti neprožívá, zejména nikoli v *lidském* smyslu slova (Jones, 2005b). V současném katolicismu je především zdůrazňována Boží láska, milosrdenství, dobré úmysly Boha s lidstvem i s každým jedincem. O Bohu se v křesťanské literatuře hovoří jako o osobě, předpokládají se jeho přání či záměry a to bez ohledu na to, za jak alegorické či zjednodušené považují tyto popisy sami autoři či jejich čtenáři (např. Katolický týdeník; *Kancionál*, 1990; Bergman, 2013; Cencini, 1998; McDowell, 1997 aj.).

Mnohem jednoznačnější je osobnost Ježíše Krista. Ačkoli jsou o jeho životě i skrovné zmínky mimo Bibli, zůstává Bible nejobsáhlejším pramenem. Cílem evangelií, která jeho život popisují, však není vylíčit historické události, nýbrž se jedná o svědectví víry. Ježíš se podle evangelií narodil v Betlémě, od data jeho předpokládaného narození se počítá náš letopočet. Ježíš se narodil panenské matce jménem Marie. Ta zázračně počala skrze Ducha svatého. Syn dostal jméno Ježíš (Jehosua, Jozue = Hospodin je spása), kterému se později začalo říkat Kristus (= mesiáš). Jelikož Ježíš vyrostl v Nazaretě, říká se mu také Nazaretský. Působil jako lidový kazatel, často hovořil v různých podobenstvích. Obsahem jeho sdělení byl především výklad dobra a zla, Ježíš vybízel k nesobecké lásce k bližnímu, dokonce i k nepříteli. Odsuzoval přílišný důraz na formální projevy víry, vybízel spíše k bezprostřednímu projevu, upřímnosti, chudobě. Svou pozornost a péči věnoval i ženám a dětem. Oproti starozákonnímu pojetí rozšířil Ježíš Boží milost za hranice vyvoleného (tj. židovského) národa, pomáhal chudým, zavrženým, hříšníkům. Vedle toho však Ježíš také hojně hrozil peklem a věčným zatracením. Bible vypráví o jeho zázračných činech (Novotný, 1956).

Kristus žil od jisté doby obklopen učedníky a svými následovníky. Byl však vlastními lidmi zrazen a odsouzen k trestu smrti ukřižováním jako rouhač a buřič. Třetího dne po své smrti vstal Ježíš z mrtvých, sestoupil do pekel a později vystoupil na nebesa k Bohu otci. Touto zdánlivou porážkou a ponížením Boha však vykoupil lidské hříchy a dal věřícím naději na věčnou spásu. Bible blíže nespecifikuje, jak k tomuto vykoupení došlo, tuto mezeru vyplňují pozdější teologické spisy, podle kterých Ježíš sestoupil do pekla, kde Satan držel duše všech zemřelých, které Ježíš vysvobodil (Jones, 2005c).

2.2. Některé z hlavních článků víry římskokatolické církve

Římskokatolická církev je nejvlivnější křesťanskou církví ve světě. V jejím čele stojí autorita papeže sídlícího v Římě. Jedná se o církev striktně hierarchickou a poměrně pečlivě organizovanou. V katolické církvi existuje jasná posloupnost pravomocí rozdělená mezi papeže, biskupy, kněží, řeholníky a řeholnice, jáhny a laiky, tedy běžné věřící (Jones, 2005f). Značnou část organizačních záležitostí upravuje Kodex kanonického práva (CIC), který je závazný pro všechny katolíky a má formu zákona. Upravuje např. rozdělení pravomocí, povinnosti i typ trestu, jenž má následovat při jejich porušení či neplnění. Církev odvozuje své založení od Ježíše Krista, a svou existenci² považuje za zcela nutný předpoklad pro řádný duchovní život běžného křesťana. K víře ve svatost církve se také křesťan přihlašuje v Apoštolském vyznání víry. Přesto dnes katolická církev uznává, že člověk může dojít spásy i mimo církev a to skrze upřímný vztah s křesťanským Bohem (Rahner, 2004).

Římskokatolická církev chápe sebe samu jako vedenou Duchem svatým, který zaručuje její neomylnost v hlavních věcech víry. Koncily a synody, zejména ty vedené papežem, římským biskupem, jsou ve svých závěrech neomylné. Jejich postoje k morálce či formulace dogmat jsou tedy pro katolíky zcela závazné. Je třeba podotknout, že tato neomylnost papeže a biskupů je myšlena v hlavních věcech víry, nikoli dílčích závěrech a zejména nikoli v osobním životě (Lemaitre, 2002).

2.2.1. Krédo

Některá z hlavních dogmat víry³ vyjadřuje jedna z nejdůležitějších katolických modliteb, Apoštolské vyznání víry, zvaná také krédo (Knacionál, 1990; s. 11):

Věřím v Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země. / I v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho; / jenž se počal z Ducha Svatého, narodil se z Marie Panny, / trpěl pod Ponciem Pilátem, ukřižován umřel i pohřben jest; / sestoupil do pekel, / třetího dne vstal z mrtvých; / vstoupil na nebesa, sedí po pravici Boha, Otce všemohoucího; / odtud přijde soudit živé i mrtvé. / Věřím v Ducha Svatého, / svatou církev obecnou, / společenství svatých, / odpuštění hříchů, / vzkříšení těla / a život věčný. / Amen.

² Tím je myšlena nutnost *nějaké* křesťanské církve. To, že konkrétní církev předpokládá, že právě ona je ta správná nebo alespoň nejlepší, není nijak překvapivé.

³ Tedy nejdůležitější věroučné články, které nelze zpochybňovat.

Některá z dogmat, o nichž se v modlitbě hovoří, jsme probrali v předcházejících kapitolách. Jedná se o učení o Boží trojjedinosti, zázračném životě a smrti Ježíše Krista či jeho vítězství nad mocnostmi Pekel. K vykoupení hříchů Ježíšem se ještě na chvíli vrátíme. Katolická církev ve svém učení považuje spásu každého jedince za důsledek vlastních skutků. Přesto je spása, kterou pro člověka vykoupil Ježíš a daroval Bůh, zcela nezasloužená v tom smyslu, že jí člověk z podstaty svého bytí není hoden a nemůže si ji tedy nárokovat. Pouze o ni může s příslovečnou křesťanskou pokorou prosit a usilovat dobrými skutky (Wolfgang, 1994).

Po smrti je podle křesťanské víry duše opětovně vzkříšena a žije na věčnosti. Daří se jí v souladu s tím, jaká rozhodnutí učinila za svého života. Člověk se nejpozději v okamžiku smrti musí přiklonit k Bohu (Rahner, 2004). Pokud jedinec selhal v Bohem stanovených požadavcích, bude podle křesťanského učení jeho duše po smrti zatracena a skončí v pekle, místě věčného utrpení. Jestliže naopak dokázal obstát úplně, putuje jeho duše do nebe, které je chápáno jako stav či místo věčné blaženosti, kde přebývá Bůh, andělé a svatí. Většina duší však podle katolického učení putuje do očištky, kde se jejich duše očišťují od hříchů. V tom jim pomáhají také modlitby pozůstalých a mše, které se za ně slouží (Lemaitre, 2002).

2.2.2. Sedm svátostí

Velkou roli na cestě křesťana ke spáse hrají svátosti. „*Svátost je naznačené neboli symbolické jednání, které aspoň ukazuje na nějakou náboženskou skutečnost.* (Wolfgang, 1994, s. 343)“. Katolická církev vyznává sedm hlavních svátostí, jimiž jsou křest, biřmování, ordinace, manželství, eucharistie, smíření a svátost nemocných. Ty věřícímu zprostředkovávají účast na spáse, jsou přímou komunikací s Bohem a má podle věrouky na přijímajícího přímý vliv. Tento vliv je v mnoha ohledech podobný vlivu magického (např. léčivá schopnost pomazání nemocných), od kterého se liší tím, že magické síly lze spoutat mocí mágovou, zatímco Bůh dává věřícímu svou milost z vlastní vůle (Rahner, 2004). S ohledem na jejich důležitost si jejich podobu a význam v následujících řádcích přiblížíme.

Křest patří spolu s biřmováním mezi iniciační svátosti. Je symbolickým znovuzrozením člověka pro život ve víře. Křest je také základním předpokladem náboženského života v katolické církvi. Bez jeho uskutečnění nemůže člověk přijmout žádnou jinou svátost (Rahner, 2014). Svěcená voda, jíž kněz skropí hlavu křtěného, smývá

hříchy (v případě kojenců se jedná o hřích dědičný), které jsou okamžikem křtu člověku odpuštěny. Má začít s čistým štítem. Římští katolíci provádějí křest již v kojeneckém věku, ale v případě konverze jej lze přijmout i později (Lemaitre, 2002).

Dalšími rituály přechodu jsou zmiňované biřmování, které je jistým potvrzením víry, a ordinace, tedy svěcení kněží. Srovnatelně také svátost manželství představuje přechod do jiného stavu. Katolické pojetí svátostného manželství s sebou nese jeho nerozlučnost. Není tedy možné je rozvést, jakmile bylo jednou svazku mezi dvěma katolíky požehnáno (Wolfgang, 1994)

Velmi důležitou svátostí je eucharistie, která připomíná Poslední večeři Páně, kdy Ježíš dal svým učedníkům nekvašený chléb a víno zastupující jeho tělo a krev, které se chystal vydat a prolít pro vykoupení lidských hříchů. Slaví se během mše svatým přijímáním. Tento pokrm má věřící těsněji spojit s Kristem a církví (Rahner, 1993). Slovem eucharistie se myslí jednak obřad svátosti oltářní, která je závěrečnou součástí mše svaté, ale také samotný chléb zvaný též hostie. Eucharistii může přijmout pouze ten křesťan, který je smířen s Bohem, tedy není zatížen těžkým hříchem. Současně má povinnost ji přijmout alespoň jednou do roka a to o Velikonocích (Lemaitre, 2002).

Svátost pomazání nemocných zůstává známá spíše jako poslední pomazání, věřící by o ni měl žádat ve vážné nemoci ohrožující život. Jejím hlavním cílem je připravit nemocného na přechod do života věčného, pomoci mu, aby nemoc lépe snášel, a má mít také moc uzdravovat (Wolfgang, 2004). O svátosti smíření pojednáme v samostatné kapitole.

Vedle těchto hlavních svátostí existují také tzv. svátostiny, což jsou takové liturgické úkony, které u Boha vyprošují zvláštní milost. Příkladem může být žehnání věcem nebo lidem, z nichž mnohé mohou udělit i laici. Svátostinami jsou také předměty, jako je svěcená voda, olej, popel aj. (Lemaitre, 2002).

2.2.3. Vztah k osobnímu Bohu

S teologickým obrazem Boha jsme se seznámili v první kapitole. Ten poskytuje věřícímu jasné hranice, v nichž má rozvíjet svůj vlastní obraz Boha. Bůh je v katolicismu jednoznačně pojímán v rovině osobní. Ačkoli o něm nemá být uvažováno jako o bytosti, má křesťan svůj vztah k Bohu rozvíjet podobně, jako by jej rozvíjel k osobě ve svém okolí. Boží existence je záhadná a tajemná a o Bohu a jeho bytí lze s určitostí vypovědět jen velmi málo, nebo možná dokonce vůbec nic. Navzdory své nevyzpytatelnosti má Bůh

podle katolicismu s celým stvořením, lidstvem i každým člověkem jisté záměry, které lidstvu sděluje skrze různá zjevení, proroky, skrze svatou církev. Člověk dostává tu více tu méně jasná vodítka a rady, jak správně následovat Boží cestu a obstát v jeho zkouškách (Rahner, 2004).

Jedinému Bohu křesťanství, který je absolutním a svrchovaným tvůrcem a pánem veškerenstva, jsou připisovány atributy jednoznačně pozitivní. Bible o něm nicméně nemluví vždy jen jako o laskavém, milujícím a odpouštějícím, ba právě naopak (Novotný, 1956). Bůh je přesto křesťany vesměs popisován ve smyslu dokonalého člověka, tedy v souladu s atributy, podle nichž bychom člověka za dokonalého označili. Svým způsobem tedy často reprezentuje vlastní představu věřících o tom, jací by sami chtěli být (Otto, 1998). Podle Freuda (in Říčan 2002) lze víru Boha ztotožnit s vytěsněnou infantilní touhou po dokonalé otcovské figuře, po rodiči, který je s to vyřešit všechny problémy, na něž člověk sám nestačí. Následující psychologické studie daly Freudovi za pravdu přinejmenším v tom, že na utváření obrazu Boha má vnímání vlastních rodičů zcela zásadní význam (Sundén in Holm, 1998; Deyringer, 2012; Davis, March & Moriarty, 2013).

Vztah k Bohu a k Ježíši, který si má křesťan utvářet, bývá připodobňován ke vztahům s blízkými lidmi, zejména pak vztahu mezi rodičem a dítětem, manželem a manželkou. Věřící je vybízen k tomu, aby Boha *miloval*. Bůh dává lidem mnohá nařízení a doporučení, jimiž jsou podle křesťanství vázáni. Tato přikázání však nemají být vnímána jako omezení, jimiž chce Bůh lidem brát potěšení, nýbrž láskyplné rady, díky nimž se člověk vyhne zlu. Věřící sám pak nemá Bohem daná přikázání naplňovat ze strachu před trestem (ačkoli i to je jedna z možností), nýbrž z lásky a touhy udělat Bohu radost tak, jako se snaží potěšit své blízké (Cuskelly, 1994).

Vztah věřícího k Bohu se podle Deyringera (2012) velice podobá vztahům s lidmi. Stejně jako od lidí, tak i od Boha může člověk očekávat odměnu nebo trest, může se snažit jej potěšit nebo mít strach, že jej urazil či zklamal. Vedle zmiňovaných faktorů má na percipovaný obraz Boha vliv také celá řada dalších, zejména osobnostní faktory, nálada věřícího či momentální situace. Tímtož člověkem může být Bůh vnímán různě v situaci úspěchu a neúspěchu, dobré nálady či dlouhotrvající deprese. V situacích „pozitivních“ bývá Bůh pravděpodobněji vnímán jako milující a pečující, naopak v situacích negativních může převažovat jeho vnímání jako vzdáleného či odmítajícího. Na druhé straně může být celkově převažující kladná představa o Bohu zdrojem velké útěchy zejména v tíživých životních situacích (Ramirez et al., 2012; Sharp, 2010).

Věřící lidé popisují svůj život častěji jako smysluplný. V tomto smyslu je důležité, jak je Bůh, jakožto hlavní objekt víry, vnímán. Pozitivní obraz Boha vede mnohem spíše k pozitivnímu hodnocení vlastního života, sebe samého i ostatních lidí a také naopak (Stroop, Draper & Whitehead, 2013).

2.3. Náboženství u nás

Česká republika patří mezi nejméně religiózní státy Evropy. K víře v Boha se u nás přihlásilo pouhých 16 % dotázaných. To je nejméně v celé Evropě, nejbliže k tomuto číslu mají Estonsko a Švédsko (18 %). Naopak 44 % dotázaných Čechů uvádí víru v nějaký druh duchovní nebo životní síly. Celých 37 % Čechů uvedlo, že nevěří ani v Boha ani žádný druh duchovní či životní síly. Tato prohlášení, která jsou jistě jasným vyjádřením ateistického postoje, výrazně převyšují evropský průměr (Eurobarometer, 2010).

Ačkoli je z důvodu užití jiného typu otázek mnohdy obtížné přesněji interpretovat vývoj náboženského vyznání, podle výsledků sčítání lidu se jedná o trend dlouhodobě sestupný. Zejména se snižuje ochota Čechů přihlásit se ke konkrétní církvi (ČSÚ, 2014). Podle zjištění Eurobarometru (2010), nicméně 60 % dotázaných Čechů nějaký druh spirituálního smýšlení potvrdilo.

I přes své ztráty zůstává s podílem tří čtvrtin všech věřících naší největší církví církev římskokatolická. Zatímco některé malé církve zaznamenaly relativní přírůstek věřících, od r. 1921 se katolicismus u nás potýká s jejich drtivým odlivem (ČSÚ, 2014).

Věkový průměr je mezi římskými katolíky značně vysoký a to zejména u žen, z nichž byla téměř polovina všech věřících ve věku nad 60 let (u mužů jsou to však jen dvě pětiny). Vzdělanostní struktura odpovídá našemu průměru, podíl osob s vysokoškolským vzděláním je lehce vyšší. Většina věřících žije na venkově, převažují kraje Jihomoravský, Moravskoslezský a Zlínský (ČSÚ, 2014).

Zdá se, že tradiční náboženství ztratila pro Čechy důvěryhodnost a aktuálnost. Pro českou náboženskou scénu je typická nechuť až odpor ke zjevně náboženským projevům. Naopak je zjevná preference těch skupin, které uspokojují přirozenou religiozitu či spiritualitu, aniž by působily „příliš nábožensky“. Tendence k privatizaci víry, která se objevuje i jinde ve světě a především v Evropě, je typická také pro Česko. Výsledkem této tendence je, že je víra vnímána jako soukromá, osobní věc (Říčan & Vojtíšek, 1999).

3. Hřích, vina a odpuštění

Hřích, vina a odpuštění jsou pojmy, které spolu neodmyslitelně souvisejí. Zatímco hřích, jakožto provinění se proti Božimu zákonu, je něco do jisté míry objektivního, pocity viny a odpuštění mohou a nemusejí za hříchem následovat. V následující kapitole stručně popíšeme obsah těchto z křesťanského hlediska velice důležitých pojmů.

3.1. Hříchy a zlé skutky

Klíčovým momentem hříchu, jakožto jevu, který se univerzálně vyskytuje snad ve všech náboženstvích, je vzdalování se transcendentnu. Hřích je v širším pojetí takový akt, který odděluje od Posvátna jako takového⁴. Je to čin narušující samotný řád kosmu, jakkoli třeba malým a zdánlivě bezvýznamným způsobem. Etické nebo morální hodnocení hříchu je až sekundární, jeho nejpodstatnější vlastností není to, zda se jedná o dobrý nebo špatný skutek, ale to, že nějakým způsobem narušuje jasně daný řád Vesmíru (Jones, 2005f).

Aurelius Augustinus, jeden z nejvýznamnějších raně křesťanských teologů, definuje hřích takto: „*Hřích je jakýkoli čin, slovo či touha porušující věčný zákon* (in Delumeau, 1993)“. V křesťanském pojetí je hřích projevem svobodné vůle, kterou dal člověku Bůh. Je věcí volby, zda se jedinec bude svatými příkázáními řídit, či nikoli. Ačkoli nemá žádný hřích moc dotknout se Boha, je jeho urážkou. Podle katechismu katolické církve je těžkým hříchem takové jednání, které je namířeno proti Bohu a Božimu řádu. Je vědomé, dobrovolné a v závažné věci. Pokud chybí některá z uvedených složek, jedná se podle současné definice o lehký hřích (*Kancionál*, 1990).

Rozdělení hříchů co do druhu a závažnosti bylo a je v křesťanství složitá otázka, k níž se vyjadřovaly a vyjadřují četné autority z řad církve. Není asi nijak překvapivé, že se ne vždy shodly nebo že si jejich názory mnohdy protirečí. V této práci se držíme pojetí katolického, na jehož podobu měli vedle jmenovaného Augustina významný vliv například také Tomáš Akvinský a Abélard a mnoho dalších (Delmeau, 1993).

Ačkoli, jak již bylo řečeno, nemohou lidské hříchy ublížit Všemohoucímu, vždy podle katechismu ubližují samotnému hříšníkovu, neboť ho vzdalují od Boha. Ať už jsou projevem vzpoury nebo slabosti, zanechávají podle křesťanských autorit v hříšnickově duši jistý šrám. I když se jedná o hříchy lehké, mohou „dláždít“ cestu k hříchům těžkým,

⁴ Logicky tedy ve smyslu křesťanském takový akt, který vzdaluje od Boha.

protože postupně otupují citlivost věřícího vůči svatým přikázáním (Cencini, 1998). „Zjistého úhlu pohledu je možné říct, že hříchy jsou závažné všechny – ne ze svých následků, ale ze své podstaty – všechny jsou namířeny proti Bohu. Jsou to skutky, ve kterých máme účast na zlu vzpoury a oddělujeme se jimi od Boží lásky (Bergman, 2013, s. 42).“

V křesťanském pojetí (a nikoli pouze v něm) je člověk doslova rozený hříšník. Vzpoura člověka proti Bohu se datuje k prvním lidem Adamovi a Evě, kteří poměrně záhy „poskvrnili“ Stvoření prvním hříchem, prvním neuposlechnutím Boha, když pojedli ze stromu poznání, který byl člověku zapovězen. Bůh je za tento přečin potrestal nejen vyhnáním z Ráje, ale také dalšími útrapami (Gn 3). Tento příběh má v hamartologii, nauce o hříchu, velmi důležitou roli. Člověk⁵ je v návaznosti na něj chápán jako bytost, která se se sklonem k hříšnému jednání již rodí a nemůže si od něj pomoci, tedy je zatížena dědičným hříchem (Lemaitre, 2002). Je v lidské přirozenosti hříšně uvažovat a cítit, v tomto smyslu je hřích v podstatě mimovolní záležitostí. Současně je ale hřích jakožto skutek projevem svobodné vůle (jinak by bylo sporné, zda je spravedlivé za něj člověka trestat) – člověk si, velmi zjednodušeně řečeno, nemůže vybrat, zda bude jeho myšlení a cítění hříšné, či nikoli, může si však vybrat, zda těmto myšlenkám a pocitům bude podléhat a zda je převede v čin (McMinn, Ruiz, Marx, Wright & Gilbert, 2006).

Boží zákon, o jehož porušení je zde řeč, je nutně chápán jako objektivně existující a platný pro všechny. Věřící si z principu věci nemůže sám rozhodnout, co je hříšné a co nikoli. To stanovuje Písmo svaté a dále interpretují církevní autority. Jaro Křivohlavý (2000) přirovnává situaci k příliš vysoké rychlosti řízení auta – nám se zdá, že máme řízení pod kontrolou a rychlost je přiměřená, přesto porušujeme zákon, když jedeme o deset kilometrů za hodinu rychleji, než je nejvyšší povolená rychlost. Náš subjektivní pocit není podstatný, zákon platí bez ohledu na náš názor.

3.2. Stručně o křesťanské morálce

Svědění a jeho výčitky, o nichž bude pojednáno dále, je neodmyslitelně spjato s do jisté míry proměnlivým souborem tradic, zvyků, kulturně a historicky podmíněných názorů a ideálů, kterým se říká morálka. Etické hodnocení lidského chování v kategoriích dobré a zlé je záležitostí morální filosofie. S určitou mírou zjednodušení lze říci, že „morálně

⁵ A to především žena, neboť to byla právě ona, kdo podlehl svádění hada a ovoce ochutnal jako první, a navíc navedla svého muže, aby učinil totéž.

dobré nebo špatné znamená shodu nebo neshodu jednání s vlastním svědomím a právě platnými morálními pravidly (Filosofický slovník, s. 276).“ Morálka je tedy důsledkem určitého společenského konsensu ohledně přijatelného a nepřijatelného chování. V případě náboženství je autorství morálního kodexu připsáno Bohu, popř. bohům. Na jejich moudrosti či libovůli také leží možnost odplaty v případě porušení jimi stanoveného řádu. Tento trest, popř. odměna, může přijít nejen za života, ale také po smrti a jsou uděleny podle toho, jak byl člověk schopen obstát v různých životních situacích a zda v nich jednal v souladu s danými morálními pravidly. Hrozba trestu trvajících až na věčnost nebo „monopol na Pravdu“ patří vedle snadno zneužitelného práva posuzovat zásluhy a účast na Boží milosti mezi často kritizované aspekty morálky ukotvené v náboženství (Jones, 2005d).

Morální pravidla (zejména ta náboženská) jsou sice obvykle vnímána jako univerzálně platná, avšak nezřídka bývají ve větším či menším rozporu s jinými etickými systémy.⁶ Přes mnohé odlišnosti, jsou určitá etická dilemata tematizována napříč kulturami a náboženstvími (např. se jedná o situace, v nichž je přijatelné vzít život nebo jinak ublížit druhému člověku). Různé systémy také připouštějí různou míru autonomie svědomí jednotlivce. Také normy chování odvozené od náboženství se mění, ačkoli jistě pozvolněji, neboť jsou pevněji ukotveny v tradicích a posvátných textech (Jones, 2005d).

Výše jsme popsali, že hřích je porušení Bohem daného řádu. Jaký ale tento řád je? „*Při zpytování svědomí nemá křesťan před sebou sbírku zákonů, ale živého Boha (Kancionál, 1990).* Přesto je přirozeně zapotřebí dát jasnější návod na rozlišení hříšného chování. Takovýmto návodem jsou pro běžného věřícího tzv. zpovědní zrcadla, která interpretují Boží nařízení v Bibli, zejména pak Desatero (srov. *Kancionál, 1990, Dunda 2012, Bergman, 2013*). Přesto není Bible pro křesťanskou etiku vyčerpávajícím zdrojem, významnou roli mají zažitá tradice (i ty bez opory v Bibli) a především církevní autority. V tomto směru zejména biskupové a papež, které podle katolické víry vede na cestě poznání Dobra a Zla Duch Svatý. Hlavním záměrem je být v souladu s Bohem, jako největší ctnost je vnímána křesťanská láska. Současné pojetí katolické etiky dává oproti minulým dobám výrazně větší prostor osobnímu svědomí každého věřícího (Jones, 2005a).

V následujících řádcích uvedeme stručný nástin pravidel, podle kterých má křesťan své chování z mravního hlediska hodnotit, přičemž vycházíme z výše zmiňovaných

⁶ Jako příklad se nabízí často hluboký odpor mnoha Evropanů k islámskému právu Šarí'a.

zpovědních zrcadel. Opěrným bodem je Desatero Božích přikázání (*Kancionál*, 1990, Dunda 2012, Bergman, 2013).⁷

1. V jednoho Boha věřiti budeš. Nebudeš mít jiné bohy mimo mě.
Toto přikázání věřící porušuje, podléhá-li pochybnostem ve víře, je v ní lhostejný, modlí se bezmyšlenkovitě, ale také tehdy věnuje-li se zakázané magii. Sem by patřilo věštění z karet nebo čtení horoskopu.
2. Nevezmeš jména Božího nadarmo.
Tím je myšleno urážení, znevažování či zesměšňování Boha. Zbytečné vyslovování Božího jména či jmen světců, konání zlých věcí v Božím jménu apod.
3. Pomni, abys den sváteční světil.
Věřící nemá vynechat nedělní a jinou sváteční bohoslužbu bez vážných důvodů, má se jí účastnit pozorně. Nemá v neděli pracovat, ale ani se chovat tak, že by nutil pracovat jiné (např. jít v neděli nakoupit).
4. Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi.
Toto přikázání se vztahuje na děti i rodiče vzájemně. Děti tedy mají povinnost rodiče poslouchat, nabízet jim pomoc a myslet na jejich potřeby. Taktéž rodiče se mají věnovat potřebám svých dětí, ptát se jich na názor a přání a v rozumné míře jim vyhovět. Je povinností rodičů být k dětem spravedliví, poučit je včas o věcech pohlavního života, věnovat jim péči a pozornost.
Čtvrté přikázání rovněž upravuje povinnosti vůči jiné než rodičovské autoritě, tedy např. vztah podřízený – nadřízený. Křesťan má projevovat patřičný respekt jak nadřízeným, tak také svým podřízeným, ovšem pochopitelně v mezích křesťanské morálky. Má být angažovaný v občanské společnosti a dbát na dodržování zákonů (jestliže jsou v souladu s jeho křesťanským svědomím).
5. Nezabiješ.
Hříchem je nejen zabít, ale pochopitelně také ohrožovat životy lidí, včetně toho vlastního. Mediálně známý je odpor křesťanů vůči interrupcím. Je také hříchem nepřiměřeně riskovat, chovat se lehkovážně, či poškozovat své zdraví (nebo zdraví jiných) ať už různými drogami jako alkohol, cigarety, atp. nebo třeba přepínáním sil. Žárlivost, neústupné spory, rvačky, nenávisť, neochota udělat si čas na rodinu, to vše je porušením pátého přikázání.

⁷ Jedná se tedy o římskokatolický výklad.

6. Nesesmílníš.

Toto přikázání se logicky propojuje s přikázáním 9. a společně upravují pohlavní život křesťana. V otázkách sexuality je třeba být ukázněný a brát tělesnou lásku s patřičnou úctou (např. nevést „*neslušné řeči*“, s. 75), především jako záležitost manželů (tj. muže a ženy), kteří uzavřeli církevní sňatek. Jako hříšný je hodnocen pohlavní styk mimo manželství stejně tak i masturbace. Manželé mají o svůj sexuální život pečovat s něhou, bez hrubosti či sobeckosti. *Kancionál* (1990) problematiku antikoncepce výslovně nezmiňuje, pouze uvádí, že je hříšné odmítat děti ze „*sobeckých důvodů*“ (s. 75)“. Naopak Dunda (2012) uvádí, že manželé se mají milovat takoví, jací jsou, tedy plodní, popř. přirozeně neplodní (schvaluje využívání neplodných dnů). Hříchem ovšem není po vyjádření jasného nesouhlasu k užití antikoncepce svolit, a zabránit tak manželským konfliktům.

7. Nepokradeš.

Přikázání sedmé a desáté opět tvoří jeden logický celek. Kromě krádeže je hříchem přemrštěná cena, podvodné nebo nepoctivé jednání, poškozování cizích věcí, nehospodárnost, lakomství či naopak rozhazovačnost.

8. Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému.

Lži, pomluvy, přetvářka nebo také pýcha a ješitnost jsou porušením osmého přikázání. Patří sem dále neupřímné lichotky, nedodržení daného slova, zlé anonymní dopisy apod.

9. Nepožádáš manželky bližního svého.

10. Aniž požádáš statku jeho.

3.3. Svědomí. Pocity viny a studu

Zatímco kategorie dobra a zla jsou objektem filosofie a náboženské etiky, svědomí, které jedinci morální hodnocení předkládá, je objektem psychologie. Hartl a Hartlová (2000, s. 577) definují ve svém psychologickém slovníku svědomí jako formu „*prožívání morálního hodnocení vlastních činů, motivů a citů; (...) současná psychologie považuje svědomí za složku osobnosti, kulturně a sociálně podmíněnou, osvojenou učení*“.

Sigmund Freud (1991) popisuje svědomí jako „soudcovskou funkci“ Nadjá, která se formuje s výchovou. Svědomí je důsledkem zvnitřnění morálních zásad rodičů, kteří je dítěti vštěpují pomocí hrozby trestu či odejmutí lásky. Výčitky výchovné autority se postupem času promění ve výčitky vlastního svědomí. Nadjá je také nositelem ideálního

Já, s nímž je Já porovnáváno. Pocity viny podle Freuda úzce souvisejí s pocity méněcennosti, které vzbuzuje napětí mezi Já a Nadjá.

Kohlberg (in Vacek, 2011) v návaznosti na Piagetovu teorii kognitivního a morálního vývoje rozdělil změny v pojetí morálky v průběhu dospívání. Rozlišuje tři hlavní vývojová stádia, která ještě dále dělí do dvou stupňů:

1. Prekonvenční – kdy převažuje egocentrické vnímání spravedlnosti; dítě nejprve poslouchá, aby se vyhnulo trestu, později si více uvědomuje reciprocitu vyhovění požadavku – když budu poslouchat, budu odměněn.
2. Konvenční – které odráží obecně přijímaná pravidla dobra a zla; nejprve se objevuje snaha žít tak, aby byli významní druzí spokojeni, později vnímá společenský řád a chápe jej jako závazný.
3. Postkonvenční – které je nejprve reprezentováno autonomií v uvažování o morálce a to bez ohledu na vlastní zájmy jednotlivce; člověk začíná chápat relativitu norem a připisuje hlavní význam hodnotám jako je obecné blaho. V posledním stádiu podle Kohlberga jedinec jedná v souladu s etickými principy, které sám svobodně přijímá: princip rovnosti lidí, respektování lidské důstojnosti, svobody jedince; abstraktní pojetí morálky.

Carol Gilliganová (2001) dále popisuje odlišné pojetí morálky u mužů a žen. Zatímco mužskou morálku popisuje jako „zákonickou“, morálka žen se řídí etikou péče a zohledňuje především vzájemné vztahy mezi konkrétními lidmi.

Při porušení internalizovaných norem chování se dostávají pocity viny a studu, jedinec si své chování vyčítá, případně očekává trest. Tyto pocity nemusejí nutně odrážet objektivní vinu, překročení norem může být domnělé nebo může souviset s nesplněnými očekáváními od sebe samého. V každém případě se jedná o pocity, které mají významný podíl na formování chování jedince tak, aby bylo v souladu s platnými morálními pravidly. Pocity viny jsou ovšem také typické u lidí, kteří přežili např. živelnou katastrofu, nebo jinou traumatizující událost, zatímco jiní lidé zahynuli (Hartl, Hartlová, 2001). Stejně tak se pocity viny a studu paradoxně objevují u obětí trestných činů, zatímco u jejich pachatelů mohou zcela chybět (Črtíková, Vitoušová, 2007).

3.4. Odpuštění

Jak napravit provinění? Omluvou, odškodněním, zapomenutím, smírem nebo také trestem. Z psychologického hlediska je jak pro provinilého, tak i poškozeného často nejdůležitější odpuštění (Křivohlavý, 2004).

Odpuštění lze definovat jako svobodnou volbu poškozeného vzdát se svého práva odplaty, zloby či snahy o přísné potrestání osoby, která mu ublížila. Přitom se z vlastní vůle rozhodne projevít pochopení pro provinilého, aniž by zapomněl na to, co mu daná osoba způsobila, nebo toto jeho chování ospravedlňoval. A to přesto, že provinilý nemá na takovýto projev benevolence žádné právo s ohledem na závažnost skutku, kterého se dopustil (Enright & Fitzgibbons in Toussaint, Owen & Cheadle, 2012).

Prožitek křivdy a újmy, který se u poškozeného přirozeně dostavuje, může být sám o sobě zdrojem značného množství negativních pocitů. Člověk má přirozenou tendenci se k okamžiku ublížení vracet a tím ho prožívat znovu i s patřičným emocionálním doprovodem. Odpustit (i věci „neodpustitelné“) může být nesmírně důležitý krok, jak se s mnohdy traumatizující událostí vyrovnat, lze jej tedy chápat jako jednu z možných copingových strategií (Prešinská, 2014).

S ochotou odpouštět podle různých výzkumů souvisí také lepší zdravotní stav, zejm. nižší výskyt onemocnění kardiovaskulárního a imunitního systému a také lepší šance na dožití se vyššího věku. Důvodem může být nejen to, že se člověk zbaví tíživého pocitu křivdy, ale také proto, že odpuštění pomáhá zlepšovat mezilidské vztahy. Zatímco odpuštění posiluje rodinu a skupinu obecně, odplata naopak vytváří nepřátele a je zdrojem možného rizika v budoucnu (Toussaint, Owen & Cheadle, 2012; Vitz & Meade, 2011). Cílem odpuštění je vedle redukce negativních pocitů, které prožívá poškozený, také právě narovnání vztahu. Mnozí autoři považují za jeden z cílů odpuštění získání pozitivního vztahu k provinilému (tj. přát mu vše dobré, spolupracovat s ním aj.). To je jistě obtížný, ba nesplnitelný cíl u těch činů, které závažným způsobem oběť poškodili (jako příklad se nabízí znásilnění). Proto řada jiných autorů považuje za cíl nikoli pozitivní, nýbrž alespoň částečně neutrální vztah k osobě pachatele (Prešinská, 2014).

V křesťanství má odpuštění své pevně dané místo. Křesťan žádá Boha o odpuštění svých hříchů, stejně tak je vyzíván k velkorysosti vůči slabostem druhých. Tuto ponuku velkorysosti vyjadřuje verš Otčenáše, jedné z nejdůležitějších křesťanských modliteb: „*a odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim viníkům*“. Přesto není asi nijak překvapivé, že ne všichni věřící mají stejnou schopnost či potřebu odpouštět. Ačkoli věřící

respondenti dávají najevo větší ochotu odpouštět, jsou odpuštění více nakloněni ti věřící, kteří v dotazníku uvádějí větší otevřenost a toleranci. Svou roli hraje také osoba viníka – lidé raději odpustí někomu, kdo je jim více podobný např. právě v toleranci a otevřenosti (Messay, Dixon & Rye, 2012).

Odpuštění se zpravidla vztahuje k jiné osobě. Někdy ale ten, komu člověk nedokáže odpustit, je on sám. Tyto pocity se objevují tehdy, když je člověk přesvědčen, že už nemůže učinit nápravu, nebo když se domnívá, že dosáhl odpuštění příliš snadno či příliš rychle. Cítí se nehodnotný, nehodný, může mít strach z trestu, kterému se nemůže vyhnout, protože daný čin vnímá jako příliš zavrženíhodný. Psychoterapie se pak zaměřuje na zvládnutí a překonání těchto pocitů. Někteří autoři však chápou snahu o odpuštění sobě samému jako velmi nevhodný terapeutický postup. Jednak proto, že pochybují, zda má člověk právo sám sobě odpustit zlo, kterého se dopustil na někom jiném. Považují vybízení k odpuštění sobě samému za rizikové, jelikož může upozadovat nutnost omluvy a nápravy. Naopak zdůrazňují nutnost sebezpřijetí, tedy akceptace sebe samého takového jaký jsem, včetně chyb, které jsem učinil (Vitz & Meade, 2011).

4. Zpověď

I když je instituce zpovědi v různých podobách součástí také jiných náboženství, je v našem kulturním prostředí známá především prostřednictvím římského katolicismu. Zatímco v římskokatolické a pravoslavné církvi je zpověď jednou ze svátostí, v jiných křesťanských církvích zůstává v nesvátostné podobě. Není tedy liturgicky nijak upravena a může mít formu vyznání mezi dvěma laiky nebo vyznání směřované přímo Bohu. I v mimoevropských náboženstvích, jako je buddhismus, však existuje podobná instituce. Zdá se, že potřeba svěřit se někomu se svými slabostmi a selháními je přirozená lidská potřeba (Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007).

V křesťanství byla svátost pokání ustanovena jako jakási „druhá šance“. Existoval předpoklad, že křesťan se křtem očistí od hříchu a víckrát se ho nedopustí. Pokud však ano, měl ještě jednu možnost před odchodem na věčnost svou duši od hříchu očistit a tou bylo právě pokání. Prvních šest století církevních dějin mohl hříšník ke zpovědi přistoupit pouze jednou v životě, na přelomu 6. a 7. století se však začala rozšiřovat myšlenka možnosti opakované zpovědi (Delumeau, 1993) až po dnešní povinnost katolíka přistoupit ke svátosti smíření nejméně jednou ročně. Také povaha následného pokání se změnila z veřejného a zaměřeného na benefity pro církev ke spíše soukromému způsobu pokání a nápravě vůči tomu, komu kající ublížil. Kající skutky a odřikání spojené s vyloučením z obce věřících trvaly v minulosti často i několik let. Zpověď postupně dostala více terapeutický charakter, začala se zaměřovat na svědomí jedince a jeho formování ke křesťanské morálce. Změnil se také její oficiální název ze svátosti pokání na svátost smíření, čímž začalo být akcentováno odpuštění oproti trestu⁸ (Skowronek, 2010).

4.1. Definice zpovědi a její průběh

Kodex kanonického práva definuje následovně zpověď následovně (CIC, kán. 959):

„Ve svátosti pokání věřící, když vyznali své hříchy právoplatnému zpovědníku a když jich litovali a učinili předsevzetí napravit se, dostanou rozhřešení od téhož zpovědníka udělením odpuštění hříchů, jichž se dopustili po křtu svatém a zároveň se smíří s církví, kterou svými hříchy zranili.“

⁸ Přesto se dodnes oba názvy používají jako synonymní.

Jedná se o náboženský akt, při němž kajícník vyznává své hříchy knězi. Ten mu udělí rozhřešení a Bůh hříšníkovi prostřednictvím kněze jeho hříchy odpustí. Základním smyslem zpovědi je z náboženského hlediska *očistění* hříšníka od všech hříchů, zejména pak od těch těžkých. Jestliže není věřící očistěn od hříchů, nesmí přijmout eucharistii. Oba tyto náboženské akty tak podle katolické víry přibližují člověka Bohu (Lemaitre, 2002).

Jestliže jsme dříve řekli, že hřích je porušením Božího řádu, viděno širěji narušením řádu kosmu, je pro věřícího člověka přirozeně zapotřebí posvátného aktu, kterým by mohl obnovit ztracenou rovnováhu. To je právě hlavním smyslem svátosti smíření, k jehož naplnění dochází v okamžiku zadostiučinění a rozhřešení (srov. Wolfgang, 1994; CIC; *Kancionál*, 1990). Aby byl akt zasahující do sféry posvátna platný, musí pochopitelně splňovat jisté formální požadavky. Zejména musí v souladu s kanonickým právem zpověď provést oprávněný kněz (CIC). Svátost pokání má také svou liturgii, podle níž postupuje kněz i kajícník (*Kancionál*, 1990).

Každý křesťan, který dosáhne dostatečné rozumové vyspělosti, aby mohl z mravního hlediska posuzovat své skutky (tj. asi 7 let) je povinen nejméně jednou ročně ke zpovědi přistoupit. Znalost hříchů, které kněz při zpovědi vyslechne, nesmí nijak použít v neprospěch věřícího. Je velmi důležité, že kněz, stejně jako každý, kdo zpověď třeba jen náhodou vyslechne, je vázán zpovědním tajemstvím, které mu zakazuje sdělené prozradit (CIC). Tuto povinnost kněze u nás potvrzuje také zákon (*Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností*). Zpovědní tajemství je podle učení katolické církve i podle zákona v podstatě neprolomitelné. Kněz nesmí zpovědní tajemství vyrazit nikdy, dokonce i tehdy, když zpovídáný jasně vyjádří svůj záměr třeba i v závažném trestném činu pokračovat. V takové chvíli ovšem hříšník neobdrží rozhřešení a nebude mu odpuštěno (Plavec, 2008). Kněz není zpovědním tajemstvím vázán tehdy, když se nejednalo o zpověď, tedy například v situaci, kdy zpovídáný nebyl pokřtěn. Bylo-li nicméně jasným *úmyslem* věřícího přijmout svátost smíření se *všemi* jejími podmínkami, je kněz tajemstvím vázán, ačkoli hříšník rozhřešení neobdržel (Skoblík, 1999).

Zpověď má probíhat v odpovídajícím čase a místě, dnes jsou vedle dobře známých skříňových zpovědnic využívány zpovědní místnosti, které skýtají více soukromí. Zpověď však může probíhat také venku, během procházky, na nemocničním lůžku či na jiném místě, které zpovědník a kajícník vyberou, nebo které jim vnutí okolnosti. Zpověď je často časově omezena množstvím dalších kajícníků čekajících na udělení rozhřešení. Doporučuje se tedy, aby se věřící, který ví, že bude potřebovat více času, domluvil se zpovědníkem předem (Bergman, 2013).

Svätost smíření má čtyři části, které v následujících podkapitolách více přiblížíme.

4.1.1. Lítost

Lítost je prvním předpokladem účinné zpovědi: *Aby věřící mohl přijmout spásonosný lék svátosti pokání, je povinen disponovat se tím, že zavrhuje hříchy, jichž se dopustil, má předsevzetí se napravit a navrátit se k Bohu* (CIC, kán. 987). Poznání hříšnosti vlastního jednání je předmětem *zpytování svědomí*. Věřící si připomíná své uplynulé skutky a hodnotí jejich správnost z hlediska křesťanské morálky (*Kancionál*, 1990). V tomto směru mají věřícímu pomáhat zmiňovaná zpovědní zrcadla, která mají sloužit jako vodítka při hledání „dobra“ a „zla“ ve vlastním životě. Věřící je nabádán, aby si především udělal na zpytování svědomí patřičný čas a ptal se vlastního svědomí, jakých hříchů se dopustil, zda někomu ublížil, zda nepodléhal vášním apod. (Bergman, 2013).

Jestliže věřící poznal, že jeho chování bylo v rozporu s Bohem daným řádem, musí svých hříchů litovat. Je vhodné zopakovat, že Boží řád je katolickou církví chápán jako láskyplná nařízení a dobré rady, které Bůh ve své milosti člověku prostřednictvím církve sděluje. Tyto rady člověk může, anebo nemusí poslechnout. Rozhodnutí je čistě na něm, avšak důsledkem jasného „ne“ Bohu je podle římského katolicismu věčné zatracení (Cuskelly, 1994). Pokud se člověk dopustí hříchu a uvědomí si, že tím urazil Boha, je to první krok k odpuštění daného hříchu. Lítost, kterou kající cítí, může vycházet jednak z lásky k Bohu, tedy vědomí, že se protivil vůli milujícího Boha (tzv. dokonalá lítost), nebo také z vědomí překročení řádu, případně ze strachu z trestu (tzv. nedokonalá lítost). Oba tyto přístupy jsou v katolicismu legitimní, ačkoli první z nich je považován za ušlechtilejší (Bergman, 2013).

4.1.2. Vyznání

Věřící je povinen se vyzpovídat ze všech těžkých hříchů, kterých se dopustil od křtu, nebo od poslední zpovědi. Musí vyznat jejich počet a povahu a měl by také požádat o odpuštění hříchů „všedních“, tedy méně závažných. Pokud nějaký hřích záměrně zatají, nemůže mu být podle katolické církve odpuštěn. Kněz se má věřícího vhodným a šetrným kladením otázek dále doptávat na povahu hříchů, příp. jejich okolnosti, avšak nesmí pátrat po jménech spoluviníků (CIC). Pokud kněz věřícího nezná, je vhodné, aby se kající stručně představil, tedy uvedl svůj věk, stav, povolání a čas uplynulý od poslední zpovědi, aby měl kněz jasnější představu, s kým hovoří (*Kancionál*, 1990).

Zpovědník má kajícího vhodně povzbudit k vyznání hříchů. Může klást doplňující otázky, pokud je to nutné, aby správně pochopil podstatu či pozadí hříchu, nikoli však proto, aby ukojil vlastní zvědavost. Kněz má vést s věřícím dialog o tom, co může stát v pozadí hříchů a jak lze zabránit tomu, aby se opakovaly. Měl by mu pomáhat hledat situace, které jej svádějí, a možnosti, jak se svodům vyhnout. Ať už se věřící vyznává z jakéhokoli hříchu, neměl by kněz dát najevo údiv nebo pohoršení, má jej klidně vyslechnout. Pokud se zpovídáný ostýchá nějaký hřích pojmenovat, doporučuje se, aby to kněz učinil za něj, čímž zbaví kajícího nutnosti nepříjemnou věc vyslovit (Skoblík, 1999).

Zpovědník se musí ptát v souladu s tělesnými, duševními a duchovními schopnostmi, jimiž jedinec v danou chvíli disponuje. Pokud je například neschopen mluvit, kněz mu nabízí možné hříchy, nebo se může spokojit s pouhým políbením kříže zpovídáním. Svátost smíření by měla být vedena tak, aby věřícího neodradila od další zpovědi dokonce i v případě, že je její závěr pro zpovídáného negativní. Kněz by měl vytvářet bezpečný prostor pro vyznání hříchů a neměl by ve zpovídáném vzbuzovat pocit ohrožení. Zejména by měl věřit slovu věřícího, ať už sám sebe z hříchů obžalovává, nebo se v nich obhajuje. Také by měl vést věřícího k tomu, aby správně rozlišoval závažnost hříchů a nezpovídal se často pouze z drobných hříchů (Skoblík, 1999).

4.1.3. Zadostiučinění

Zadostiučiněním je kající skutek, který je kněz věřícímu povinen udělit. Má být přiměřený počtu a závažnosti hříchů. Kajícího je pak povinen uložené pokání učinit. Kajícímu skutku může být učiněno zadost také tzv. odpustkem, který lze chápat jako finanční kompenzaci. Odpuštění tak věřící získává skrze činnost církve, která má se svým majetkem nakládat ve prospěch věřících (CIC). Odpustky, pro jejichž obrovské zneužívání se církev stala terčem velké kritiky, nemají být chápány (na rozdíl od minulosti) jako snadná cesta k vykoupení hříchu. Počítá se s tím, že odpustek může být v některých situacích nejvhodnější formou odčinění hříchu, jsou však výjimečné (Wolfgang, 1994).

Ke zneužívání odpustků v minulosti jistě vedla také přísná pokání, která církev hříšníkům udělovala. Ta měla navíc často veřejnou povahu a pro věřícího byla velmi stigmatizující. Od Tridentského koncilu změnila církev částečně postoj k pokání, které se stalo především soukromou záležitostí. Věřící, kterému nehrozilo veřejné zostuzení, byl mnohem spíše motivován k vyznání hříchů. Od Tridentského koncilu se také začal klást menší důraz na sumy, které podávaly přesný výčet hříchů a sazebník trestů, směrem

k většímu důrazu na osobní svědomí věřícího a individuálně volené pokání (Delumeu, 1993).

Zadostiučinění je odstranění nebo napravení škody, kterou hřích způsobil, a to především v souladu se závažností hříchu. Důležité jsou také možnosti a schopnosti hříšníka. I když je odstraněn samotný hřích a hříšník je zbaven viny odpuštěním, není ještě zajištěna náprava následků (např. odstraněním opilství se ještě neodstranily jeho následky). K tomu má podle katolické víry s Boží pomocí sloužit uložené pokání, které má povahu jak trestu, tak pomoci v přiblížení se Bohu (Wolfgang 1994).

O konkrétní podobě rozhodne kněz, ale ke stanovení vhodného pokání může být vyzván i kající. Mělo by mít jasnou souvislost se spáchaným hříchem, resp. jeho odčiněním. Je třeba je formulovat tak, aby hříšník věděl, kdy je naplnil, a aby odpovídalo jeho reálným možnostem. Uložené pokání nesmí v kajícíkovi vzbuzovat dojem nepochopitelné tvrdosti nebo něčeho, co není s to zvládnout. Na druhé straně ani příliš mírné pokání není považováno za vhodné. Zejména ne u těch činů, kdy z důvodu jejich závažnosti provinilý očekává přísný trest. Pokání může mít formu modlitby, přiznání, pomoci někomu, odepření si něčeho, podniknutí pouti apod. Pro ilustraci, příkladem kreativního pokání může být vzít děti na výlet nebo uvařit dobrou večeři, jestliže je hříchem zanedbávání rodiny (Kowalczyk, 2010).

Kanonické právo rozlišuje tresty léčebné či nápravné, tzv. cenzury a tresty odčínující. Další uložená pokání mohou mít charakter preventivního opatření. Trestům za závažné hříchy nemůže podléhat osoba, která nemá dostatečné rozumové schopnosti, aby rozpoznala závažnost svého chování. Pro toto poznání se stanovují hranice 16 let věku, ovšem pro závažné činy je to hranice 18 let. Pokud jsou kajícíkovi rozumové možnosti snižované, snižuje se také trest. Kdo naopak zneužil své autority, nebo je „zatvrzelý ve zlé vůli“ (CIC, kán. 1326, § 1), toho lze trestat přísněji. Kanonické právo také pamatuje na možnost, že byl věřící k hříchu donucen násilím. Tehdy se na něj trest nevztahuje (CIC).

Kanonické právo výslovně stanovuje tresty za – z pohledu katolické církve – velmi závažné trestné činy. V krajním případě může být hříšník exkomunikován z církve, čímž ztrácí právo na jakýkoli podíl na všech náboženských úkonech včetně účasti na bohoslužbě. Duchovního může postihnout omezení některých jeho pravomocí, nebo může být také z úřadu propuštěn. Může mu být udělen zákaz se nějakém místě zdržovat, nebo naopak jej opouštět. Zánik některých trestů podléhá vyšší církevní autoritě, ale například v nebezpečí smrti je může zrušit každý kněz. Podmínkou zrušení trestů je pokání a zavrnutí hříchu, často také uplynutí určité minimální doby (CIC).

„Odpadlík od víry, bludař a schizmatik“ (CIC kán. 1364) jsou potrestáni exkomunikací. Taktéž čeká exkomunikace ty, kteří nakládají nesvátočinným způsobem se svátostmi, vyrazí zpovědní tajemství či uměle přerušují těhotenství. Rodiče, kteří své dítě nepokřtí a nevychovávají v katolické víře, rovněž podléhají omezením náboženských práv (CIC). Problematická jsou rozvedená církevní manželství. Manželství je v katolické církvi svátostné a jako takové nerozlučitelné. Ten, kdo se rozvede a znovu do manželství (nyní už nesvátočinného) vstoupí, nejenom že se dopouští hříchu cizoložství⁹, ale především deklaruje jasné odhodlání v tomto hříchu pokračovat. Věřícímu v takovéto situaci nemůže být uděleno rozhřešení, ledaže by jako pokání tento vztah ukončil, anebo v situaci, kdy to není možné nebo správné, přestal žít pohlavním životem. Za situace pohlavní zdrženlivosti může opět přijmout rozhřešení a následně eucharistii (Sobański, 2010).

Při svátosti smíření má kněz podle Kodexu kanonického práva (CIC) zastávat roli soudce a lékaře. Je povinen znát stanoviska církve k jednotlivým pokleskům a řídit se jimi v udělení rozhřešení. V roli zpovědníka je však také možno hledat roli bratra, otce či učitele a je jistě obtížné je skloubit. Zpovědník má být podle katolické církve průvodcem na cestě poznání hříchu, poznání Božího záměru a jeho naplňování. Má hříšníkovi pomoci zjistit, proč se konkrétních prohřešení dopouští, jak se jich vyvarovat, zkrátka jak žít v souladu s učením katolické církve. Jak se jednotlivým zpovědníkům daří tyto cíle naplňovat je otázkou. Nejednotná praxe v ukládání pokání i různá kvalita zpovědi je některými věřícími pochopitelně živě prožívána (Skoblík, 1999).

4.1.4. Rozhřešení

Rozhřešení nebo také absoluce je vrcholem svátosti smíření. Kněz vztahuje ruce nad kajícího a pronáší formuli rozhřešení. Tímto okamžikem jsou hříšníkovi jeho hříchy odpuštěny (*Kancionál*, 1990, s. 70):

„Bůh, Otec veškerého milosrdenství, smrtí a vzkříšením svého Syna smířil se sebou celý svět a na odpuštění hříchů dal svého Svatého Ducha; ať vám (ti) skrze tuto službu církve odpustí hříchy a naplní vás (tě) pokojem. Uděluji vám (ti) rozhřešení ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.“

„Disponovaný kající“, tedy takový, jehož lítost, vyznání i předsevzetí jsou upřímné, a který je schopen dostat zadostiučinění, má při svátosti smíření rozhřešení bezodkladně obdržet (CIC). Kněz se však může v případě pochybností rozhodnout, že

⁹ Pochopitelně za předpokladu, že manželé žijí pohlavním životem.

rozhřešení odloží, nebo jej podmíní kajicným skutkem. Ve vybraných případech také nemusí být kněz k udělení rozhřešení pověřen. To se týká zejména trestu exkomunikace. Pokud se kněz rozhodne rozhřešení odložit, neudělit, nebo jej udělit nesmí, má kajícího o příčinách poučit a vysvětlit mu, za jakých podmínek mu rozhřešení uděleno být může. Podle Skoblíka (1999) má kněz „*maximální šetrností vůči kajícímu u něho vyloučit pocit tvrdosti ze strany církve*“.

Je třeba podotknout, že za „jistě nedisponovaného“ kajícího, tedy takového, který nemůže přijmout rozhřešení, je považován především ten, kdo svého hříchu nelituje, nebo se jej není ochoten vzdát. Jestliže se hříšník záměrně uvádí v pokušení hříchu nebo se nesnaží podobné situaci zabránit, nemusí mu kněz rozhřešení udělit. Za příklad takové situace lze uvést společné soužití nesezdaného páru nebo používání hormonální antikoncepce. Zpovědník však může přesto hříšníkovi rozhřešení udělit, jestliže se domnívá, že jeho mentální nebo duchovní kapacita není taková, aby byl schopen situaci změnit a hříchu zabránit. Také nesmí věřícího nutit, aby jednal v rozporu s vlastním svědomím a to dokonce ani tehdy, jestliže je z hlediska katolické morálky jeho svědomí špatně formované. Má naopak kajícího vést k tomu, aby měl možnost pochopit, že má katolická církev ve své věrouce pravdu. Prozatím lze rozhřešení udělit. Knězi může stačit vyjádření lítosti v tom smyslu, že si je kajícího vědom, že žije v rozporu s učením církve a je mu upřímně líto, že toho není schopen litovat (Prusak, 2010).

4.2. Psychologický rozměr zpovědi

V římském katolicismu patří svátost smíření mezi povinnosti věřícího. Přesto se, jak již bylo řečeno, zpověď nebo jí podobné jevy vyskytují i mimo toto náboženství, například jako pouze doporučený nebo dokonce zcela dobrovolný akt. Co tedy, vedle povinnosti, vede lidi k tomu, aby se zpovídali? Svěřit se se svými starostmi a pochybeními druhé osobě je zcela přirozená lidská potřeba stejně jako dosažení odpuštění, když člověk pochybí. Zpověď nabízí možnost dosáhnout obojího.

4.2.1. Důvody vyhledání zpovědi

Nejčastějším motivem, který lidé udávají jako důvod zpovědi, je potřeba si ulevit, zbavit se břímě viny a napravit škody, které napáchali. Už jen samotná možnost někomu otevřeně sdělit, čeho se člověk dopustil, je vnímána jako cenná. Jeden z hlavních důvodů

vyhledávání zpovědi je její náboženský cíl – očištění od hříchu a udělení rozhřešení, které přinášejí věřícím pocit značné úlevy (Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007; McCornick, & McMinn, 2012; Kettunen, 2002).

Zpověď může věřícím pomoci rozlišit domnělou a skutečnou vinu v dialogu s knězem, který dává kajícímu náhled na jeho hříchy. Věřící mohou úzkostlivě interpretovat své chování a myšlení jako hříšné i tam, kde není v žádném rozporu s křesťanskou morálkou. Kněz může v tomto směru kajícího uklidnit (Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007), stejně tak však může přísným a necitlivým hodnocením jeho hříchů kajícího ještě zúzkostnit. Zpovědník pomáhá zpovídajícímu jasně pojmenovat jeho hříchy a už samotné toto „pojmenování problému“ může pomoci jeho řešení – pomoci pochopit, co bylo špatně, podpořit snahu čelit svým slabostem a přijmout zodpovědnost za své chování, ale také přijmout sám sebe takového jaký jsem. Jasným pojmenováním hříchu je kající lépe schopen přijmout za něj odpuštění, ale také zodpovědnost (Kettunen, 2002).

Zpověď je vnímána jako bezpečný prostor, který nabízí příležitost k osobnostnímu růstu. Místo, kde se člověk může pozastavit nad svými chybami a ve spolupráci se zpovědníkem najít možnost, jak se jim vyvarovat. Zpověď je vnímána jednak jako způsob, jak se zbavit „břímě vin“, ale také jak najít hlubší vztah k své víře, přiblížit se Bohu, zlepšit své mezilidské vztahy. Jestliže člověku bylo odpuštěno, cítí se zavázán chovat se napříště jinak (McCornick & McMinn, 2012).

4.2.2. Funkce zpovědi

Murray-Swank, McConnel a Pargament (2007) zkoumali fenomén zpovědi v širších souvislostech. V anglickém jazyce má slovo zpověď, confession, více významů – může tím být myšleno také přiznání např. v rámci trestního řízení nebo přiznání se k činu osobě, které člověk ublížil. Zpověď jako svátost smíření je totiž především přiznáním viny, je tedy jistě účelné z důvodu lepšího pochopení jejích funkcí porovnat různé druhy přiznání. Na základě tohoto srovnání rozlišují autoři čtyři funkce širěji pojaté zpovědi:

- 1) Oslabení pocitu viny a studu – samotná možnost vyslovit, čeho se člověk dopustil, může přinést úlevu.
- 2) Snaha o navázání sociálního kontaktu – pocit viny člověka odděluje od ostatních „spořádaných“ lidí, kteří se hříchu nedopustili. Může vzbuzovat skličující pocit osamělosti. Člověk svým činem pravděpodobně někomu ublížil a tím možná

i nenávratně poškodil jejich vzájemný vztah. Zpověď může být způsobem, jak se k dané osobě (tou může být i Bůh) opět přiblížit.

- 3) Hledání smyslu a souvislostí – v dialogu s knězem nebo jiným člověkem, jemuž se daný jedinec vyznává ze svých poklesků, může pomoci najít ve špatném jednání nějaké souvislosti. Ty zase mohou pomoci zabránit opakování daného chování. Zpověď je rovněž silným prvkem posilujícím víru.
- 4) Změna dojmu – lidé, kteří se ke svému špatnému skutku přiznali a učinili snahu o nápravu škod, jsou okolím hodnoceni lépe. Přiznání tedy může být dobrým způsobem, jak zlepšit pokaženou reputaci.

Zpověď vzbuzuje v kajících širokou paletu emocí. Pozitivních i negativních. Mezi pozitivními je to především úleva, rovnováha, radost, pocit očištění, vědomí odpuštění hříchu a sejmutí viny, pocit Boží blízkosti, nápravy nebo síly k ní. Na druhé straně se může objevit strach z trestu, nebo z toho, že mu nebude odpuštěno, dlouhodobě mohou přetrvávat negativní pocity viny a studu (Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007).

Přestože je pro většinu lidí zpověď zdrojem velké útěchy, nemusí tomu tak být vždy. Pocity viny, od nichž zpověď provinilému pomáhá, často zůstávají velmi intenzivní i po zpovědi. V situaci, kdy nemůže být škoda napravena, nebo není možné, aby člověku odpustil ten, komu ublížil, negativní pocity často přetrvávají (Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007). Svou funkci má nepochybně i pokání. Člověk se často mučivých výčitek svědomí nedokáže zbavit, jestliže má pocit, že odpuštění dosáhl příliš snadno (Vitz & Meade, 2011).

Rovněž poskytnutí tolik očekávaného rozhřešení může pocity viny výrazně posílit. Lidé mají sklon se zpovídat z toho, co v nich vzbuzuje úzkost nebo vinu. Tyto pocity se však mohou objevit i v souvislosti s činy a myšlenkami, které nejsou nijak hříšné. To se týká zejména mezilidských vztahů, především těch milostných. Už samotný fakt, že se člověk zamiloval, a který sám o sobě jistě není hřích, může pocity viny a zejména studu vzbuzovat. Následné udělení rozhřešení pak ve zpovídaném posiluje pocit, že dané chování, myšlení a cítění skutečně *je* špatné a zavrženíhodné. Také oběti trestných činů, např. sexuálního zneužívání, trpí často velmi silnými pocity viny, přestože se sami ničeho zlého nedopustili. Zpovědník snadno podlehne naléhání zpovídaného na získání rozhřešení, ačkoli v této situaci je jeho udělení zcela nevhodné a má velký potenciál zpovídanému ublížit. *„Absoluce totiž zahrnuje také doplňující sdělení: to, z čeho ses zpovídal, je hřích!* Kněz tak může v oběti trestného činu paradoxně pocit viny posílit,

jelikož udělením rozhřešení dává jasně na srozuměnou, že se oběť také dopustila hříchu, což pochopitelně není pravda (Kettunen, 2002, s. 19)⁴.

4.2.3. Zpověď jako setkání

Zpověď jako náboženská svátost, probíhá v dialogu mezi dvěma lidmi, dvěma různými osobnostmi, které se nacházejí v různé životní situaci a v rozdílném postavení. Zatímco kající přichází jako ten, kdo zhřešil, přichází v okamžiku své slabosti, aby vyznal svá selhání, kněz během liturgie zastupuje samotného křesťanského Boha. Vystupuje jako učitel, rádce i soudce. Je pochopitelné, že je v této situaci kající mimořádně zranitelný (Prusak, 2010).

Zpověď jako místo očekávané pomoci se snadno může stát zdrojem strachu, místem, kde je kající zraněn či je jím manipulováno. Prusak (2010) upozorňuje na situace, v nichž kněz může snadno selhat a svým chováním zpovídáného poškodit:

- 1) Zneužití postavení autority ke kontrole a dozorování kajícího svědomí.
- 2) Manipulace k pocitům viny, které však zpovídáný sám necítí, například prostřednictvím vzbuzování strachu z trestu. Vnučování hodnoty křesťanské morálky, které jsou v rozporu s osobním svědomím daného jedince.
- 3) Chybné hodnocení stupně svobody v kajícího jednání. Příkladem může být rozvinutá závislost, v jejímž důsledku není jedinec schopen určitému jednání dostatečně odolávat.¹⁰ To jej nezabavuje zodpovědnosti za své chování, ale tato skutečnost umožňuje knězi udělit rozhřešení i u opakovaného hříchu a kněz ji má zohlednit ve způsobu, jak zpověď vede.
- 4) Uspokojování vlastních potřeb. Například vytváří-li kněz o sobě samém dojem, že je nejlepší nebo jediný vhodný rádce pro zpovídáného, že jedině on mu může správně pomoci, nejlépe ví, co po něm Bůh chce apod.

Sami zpovídání si dobře uvědomují kvalitu zpovědi a často mají na dobrého zpovědníka jasně formulované požadavky: vřelost, empatie, schopnost naslouchat, dát najevo pochopení a přijetí, schopnost udržet tajemství, terapeutické vlohly aj. (Kettunen, 2002). Pro zpovídání hraje roli také vztah, který ke knězi mají mimo zpovědníci. Pro některé je to překážkou a nechtějí se se svými prohřešky svěřovat někomu, koho denně potkávají a ke komu mají přátelský vztah, jiní to naopak vítají (Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007).

¹⁰ Příkladem může být krádež, aby si člověk opatřil drogu.

Kněz může být dobrým pomocníkem v osobnostním růstu v duchu křesťanské morálky, může však věřícímu velmi škodit. V tomto směru je dobré rozlišovat duchovní vedení, na které je třeba více prostoru, a které by primárně nemělo probíhat ve zpovědnici, od svátosti smíření samé. Duchovní vedení má totiž více charakter diskuse a zaměřuje se na víru v širším kontextu, zatímco zpověď se zaměřuje v podstatě výhradně na selhání věřícího. Kněz, který reprezentuje autoritu církve, dává zpovídajícímu jasné stanovisko stran jeho hříchů, jasně říká, které chování je vhodné. Ačkoli by měl s kajícím vést především dialog o tom, jaké hříchy jsou závažnější nebo jak se jim vyvarovat, je z hlediska katolické církve kněz ten, kdo se skoro jistě nemýlí, a zpovídáný ten, kdo potřebuje korekci. I když kněz postupuje tak, že církevní stanovisko nevnucuje a vyjadřuje respekt vůči svědomí daného věřícího (Prusak, 2010), může individuální svědomí a tím i pocit zodpovědnosti v jedinci zeslabovat. Ačkoli již církev nediktují pojetí dobra a zla tak jasně a striktně jako ve středověku, stále zůstává autoritou daný řád, z jehož bytí i jen drobných porušení se věřící též autoritě zpovídá. Formální pojetí zpovědi, jaké je vlastní katolické církvi, nemusí podle Kettunena (2002) vést k vývoji zralého a zodpovědného přístupu k vlastním chybám.

Jestliže jsme řekli, že zpověď je dialogem mezi kajícím a knězem, je nasnadě, že také kající má svůj podíl na dobrém průběhu zpovědi. Kromě naplnění již zmiňovaných formálních požadavků, která svátost smíření podmiňují, vstupují do hry především více či méně uvědomovaná očekávání zpovídajícího. Zcela legitimním a velmi běžným očekáváním je možnost se se svými hříchy svěřit, dostat příležitost je nějakým způsobem odčinit nebo napravit vzniklé škody a především získat úlevu, očistění a odpuštění Boha (Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007). Prusak (2010) hovoří také o problematických očekáváním, která zvyšují pravděpodobnost, že kající bude od zpovědi odcházet nespokojen:

- 1) Jestliže si kající nese hluboké trauma nebo má příznaky závislé osobnosti, může v knězi hledat dokonalou osobu, která zná odpověď na všechny otázky. Může se snažit zbavovat vlastní zodpovědnosti a tu naopak přenášet na kněze. Zpověď se může stát způsobem, jak se vyrovnat s životní bezradností. Kněz přitom může tento postoj ještě umocnit, když bude sám sebe jako odborníka a autoritu důrazně prezentovat, nebo bude věřícího chválit za projevy pokory a poslušnosti.
- 2) Někteří věřící přistupují ke svátosti smíření především s touhou potrestat sami sebe. Důvodem bývá především úzkostnost a problematické osobnostní rysy,

nikoli tedy páchání hříchů jako takových. Kněz opět může už tak přehnaně přísné svědomí ještě posílit, přidá-li se k tvrdému odsuzování spáchaných hříchů a ukládání přísných pokání.

- 3) Nevhodné očekávání, se kterým se podle Prusaka zpovědníci také setkávají, je touha po psychologické pomoci. Pokud kněz dospěje k závěru, že kající potřebuje především terapeutickou nebo lékařskou péči, měl by šetrně nasměrovat věřícího ke správnému odborníkovi, nikoli sám intervenci provádět. A to ani tehdy, má-li patřičné vzdělání. V tomto směru se typicky objevují duševní problémy jako deprese, špatné sebehodnocení, úzkost spojená zejména se sexuální oblastí a mezilidskými vztahy atp.

I přes svá úskalí však patří zpověď jako dialog mezi knězem a kajícím k jednomu ze způsobů, který věřící volí, aby pomohli sobě samému a případně i okolí. Zpověď lze tedy jednoznačně označit za možnou copingovou strategii, kterou věřící v rámci katolické církve realizuje za asistence kněze.

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Výzkumný problém

Svátost smíření v katolické církvi probíhá ve dvou rovinách – v rovině profání, lidské, tedy mezi knězem a kajícím, a v rovině posvátna, tedy skrze kněze mezi kajícím a Bohem. Obě tyto roviny mají z psychologického hlediska svou významnost. Obě totiž mají vliv na způsob, jakým se věřící, kteří této instituce využívají, vypořádávají s vlastními selháními. Zpověď vyvolává ve zpovídáném mnoho často poměrně intenzivních emocí a ovlivňuje jeho sebehodnocení a sebepřijetí a zprostředkovaně také obraz Boha. V tomto směru alespoň hovoří výsledky zahraničních studií. Výzkumným problémem je tedy právě vnímání zpovědi. Jaké je prožívání a vliv zpovědi u českých římských katolíků jsme se snažili zjistit v naší studii.

5.1. Výzkumné cíle a otázky

Abychom vnímání zpovědi prozkoumali, stanovili jsme si tři výzkumné cíle, které uvádíme níže. Usilovali jsme o bližší popsání prožívání zpovědi a toho, co toto prožívání ovlivňuje. Také jsme se snažili zjistit a blíže popsat vliv zpovědi na každodenní život, pokud nějaký je. Jako cílovou skupinu jsme si pro náš výzkum stanovili mladé římské katolíky ve věku mladé dospělosti.

Výzkumné cíle jsme formulovali následovně:

1. Popsat, jak respondenti prožívají svátost smíření v jejích jednotlivých etapách.
Zajímalo nás, jak respondenti prožívají přípravu, průběh a skončení zpovědi. Také jsme zjišťovali, jaké mohou být příčiny uváděných pocitů a v čem se mohou lišit.
2. Zjistit, jak respondenti zpověď hodnotí z hlediska přínosu a vlivu na jejich život, popř. vztah k Bohu.
Proč respondenti zpovědi využívají? Má podle nich vliv na jejich každodenní život či vztah k Bohu? Zjišťovali jsme, čím pro respondenty zpověď je a jak ji oni sami hodnotí.
3. Popsat, jakým způsobem ovlivňuje vnímání a hodnocení zpovědi osoba kněze.
Další naší výzkumnou otázkou byl vliv osoby kněze na průběh zpovědi: může být pozitivní nebo negativní? Za jakých okolností? Může kněz ovlivnit, jak respondenti zpověď prožívají a zda jsou s ní spokojeni?

6. Metodologie

6.1. Zvolené metody výzkumu

Jelikož cíle práce jsou popsat vlastní prožívání a názor respondentů na průběh a přínos zpovědi, byl jako nejvhodnější způsob k získání relevantních dat zvolen kvalitativní přístup. Tvorba dat probíhala pomocí polostrukturovaného rozhovoru, jehož explorační schéma bylo sestaveno tak, aby rozhovory mohly přinést odpovědi na stanovené výzkumné otázky.

Explorační schéma použité při pilotním rozhovoru obsahovalo celkem 24 otázek. Některé z nich byly odstraněny, jiné rozděleny do dvou otázek. Ve výsledné struktuře měl rozhovor celkem 20 otázek, které jsou k nahlédnutí v Příloze 2. Byly vypuštěny ty otázky, které se zdály být svým obsahem manipulativní (Např. Myslíš si, že jsou Tvá tajemství u kněze „v bezpečí“?), dále bylo upuštěno od otázek, které směřovaly k rozhovoru o jednotlivých hříších. Některé z otázek byly naopak rozděleny tak, že byl respondent nejprve dotazován, zda jmenovanou situaci zažil a následně byl vyzván, aby ji více přiblížil. Po druhém rozhovoru byla odstraněna otázka: „Zažil/a js pocit ‚teď mi Bůh odpustil? Jaké to bylo?“ Jelikož z výpovědí respondentů bylo patrné, že otázku považují za zcela redundantní – odpověděli na ni v otázce „Jak se cítíš bezprostředně po skončení zpovědi?“, která zůstala v rozhovoru zachována. Po třetím rozhovoru byly dále odstraněny otázky, které vyzývaly respondenty ke srovnání psychoterapie a zpovědi. Nebylo totiž dobře možné zjistit, jak si respondenti představují dobrou psychoterapii a tyto otázky neodpovídaly předpokládaným znalostem respondentů. Byly tedy na doporučení vedoucí práce odstraněny.

S ohledem na účel výzkumu a zamýšlený rozsah práce jsme se rozhodli v rozhovorech přímo nezaměřovat na jednotlivé hříchy, z nichž se respondenti zpovídají. Tam, kde to respondenti sami uznali za vhodné, někteří zmínili, o jaké hříchy se jednalo, ale nebyli k tomu přímo vyzýváni. Máme za to, že by v opačném případě bylo zapotřebí rozšířit množství otázek, teoretická východiska i analýzu, což by s ohledem na účel práce nebylo vhodné. Také by bylo eticky problematické provést takovýto hloubkový rozhovor během jediného setkání, což by neúměrně zvýšilo časovou a finanční náročnost výzkumu, aniž by se tím zásadně přispělo ke zlepšení možností analýzy z hlediska stanovených cílů.

Doslovné přepisy rozhovorů byly analyzovány podle zásad zakotvené metody, jak je popisují Strauss a Corbinová (1999). Analýza dat probíhala v několika fázích. Nejprve byl

celý text každého z rozhovorů zakódován podle principů otevřeného kódování. Kódování dat probíhalo tak, že se jednotlivé části textu, odstavce nebo i jen věty či jejich části, rozdělily do celků, které nesly relevantní informace. Každý celek byl označen slovem – kódem – které nejlépe vystihovalo jeho podstatu.

V další fázi analýzy tzv. axiálního kódování, jsme rozdělili získané kódy do tematických celků podle výzkumných otázek. Jednotlivé kódy byly sloučeny do logických celků, aby vytvořily kategorie jevů, mezi nimiž jsme dále hledali souvislosti.

V poslední fázi selektivního kódování jsme u jednotlivých výzkumných oblastí našli centrální jev, kolem kterého bylo možno integrovat ostatní kategorie. Na základě takto vytvořeného pohledu na popsání jevy formulujeme v závěru teorie o možných pravidelnostech ve spojitostech mezi jednotlivými kategoriemi.

6.2. Výběr participantů

Pro účely výzkumu jsme se rozhodli zaměřit na věřící hlásící se k římskému katolicismu. Ačkoli i jiné církve, které na území České republiky působí, instituce zpovědi využívají, katolická církev je stále zdaleka nejpočetnější a nejnávidnější českou denominací. Jednou z podmínek také byla účast na svátosti smíření alespoň jednou v posledním roce, aby bylo pro účastníka dobře možné odpovídat na položené otázky. Aby nebyla data příliš různorodá či výběrový soubor příliš velký, zúžili jsme dále výběr na katolíky ve věku mladé dospělosti, tedy mezi 20 – 30 lety.

V tomto vývojovém období se dovršuje nabývání samostatnosti jedince. Dochází k ukončení vzdělávacího procesu, hledání vlastní profesní role a také zakládání rodiny. Ačkoli může být mladý dospělý poměrně dlouho finančně i emocionálně částečně závislý na své orientační rodině, není již tolik pod jejím silným vlivem. Zejména založil-li vlastní domácnost a rodinu (Langmeier & Krejčířová, 1998). Lze tedy důvodně předpokládat, že respondenti v tomto věku využívají zpovědi na základě vlastního rozhodnutí, nikoli pod nátlakem rodičů.

Zatímco z hlediska věku a denominace jsme se rozhodli pro vzorek homogenní, usilovali jsme o větší heterogenitu v oblasti vzdělání a angažovanosti v náboženském životě. Ačkoli různorodosti vzdělání mezi participanty se podařilo alespoň částečně dosáhnout, v míře angažovanosti v náboženském životě je výběrový soubor homogennější, než bylo zamýšleno. S výjimkou jedné respondentky se všichni participanté účastní bohoslužeb s předepsanou pravidelností (tedy jednou týdně a o svátcích) a podílejí se

na dalších náboženských aktivitách, jako je společenství věřící, charismatické hnutí apod. Žádný z účastníků ke katolicismu nekonvertoval, všichni respondenti se do věřící rodiny narodili a byli k víře vychovávaní.

Potenciální participantů byli kontaktováni e-mailem, telefonicky nebo prostřednictvím osobní zprávy na Facebooku. Všichni byli stručně informováni o tématu a účelu studie i užití metodologii. Pokud oslovení vyjádřili souhlas s účastí na výzkumu, bylo jim nabídnuto setkání. Celkem byla účast na výzkumu nabídnuta 13 lidem. Na většinu z nich byly získány kontakty přes věřící katolíky z autorčina okolí, některé ve svém osobním životě nepravidelně potkává, tři lidé byli osloveni na základě kontaktů z dříve realizovaného výzkumu. Celkem se nakonec uskutečnilo 6 setkání, ostatní oslovení buď neprojeví zájem, nebo nesplnili některá z kritérií stran příslušnosti ke katolické církvi a četnosti účasti na svátosti smíření. Mezi účastníky výzkumu byly 4 ženy a 2 muži. Genderová nevyrovnanost přibližně odpovídá nerovnosti mezi populací věřících, kde mírně převažují ženy.

Některé údaje o respondentech shrnuje následující tabulka. Čísla nereprezentují pořadí, v němž byly rozhovory realizovány.

Tab. 1: Vybrané údaje o respondentech

	Pohlaví	Věk	Rodinný stav	Vzdělání	Povolání	Min. četnost bohoslužeb	Min. četnost zpovědí	Další náb. aktivity
1	Žena	23	Svobodná	Gymnázium	Studentka VŠ	1 týdně	1 měsíčně	Ano
2	Muž	21	Svobodný	Vyučený s maturitou	Truhlář	1 týdně	1 za 2 měsíce	Ano
3	Žena	30	Vdaná	Vyučená s maturitou	Rodičovská dovolená	3 ročně	2 ročně	Ne
4	Žena	22	Svobodná	VŠ – Bc.	Studentka VŠ	2 týdně	1 měsíčně	Ano
5	Muž	24	Ženatý	Vyučený	Kovář	1 týdně	2 ročně	Ano
6	Žena	26	Vdaná	VŠ	Lékařka	1 týdně	2 ročně	Ano

6.3. Průběh výzkumu

Jestliže oslovený jedinec projevil zájem zúčastnit se výzkumu, byla následně ověřena jeho vhodnost jako respondenta. Pokud nemohl být člověk do studie zařazen, byly mu řádně

vysvětleny důvody. Respondentům bylo vysvětleno, jak bude probíhat rozhovor a jaké jsou podmínky, cíle a metody výzkumu. Byla nabídnuta možnost setkání v místě jejich bydliště, v místě bydliště autorky, nebo v neutrálním veřejném prostředí např. kavárně. Poslední možnosti žádný participant nevyužil. Dva rozhovory proběhly v prostoru vysokoškolských kolejích, kde byly respondentky ubytovány, jeden rozhovor proběhl v domácnosti autorky a zbylé 3 v domácnostech respondentů.

Samotnému výzkumnému interview předcházela další rozhovor o cílech práce, způsobu, jakým bude publikována a jak ji bude moci veřejnost nebo sám respondent najít. Respondentům bylo vysvětleno, proč je důležité, aby byl rozhovor nahrát, všichni s pořízením nahrávky souhlasili. Každý účastník byl také informován o způsobu anonymizace dat.

Samotná interview probíhala podle struktury otázek, v některých případech došlo ke změně jejich pořadí s ohledem na přirozený vývoj rozhovoru. Při některých rozhovorech nebyly položeny všechny otázky. Kromě pilotního rozhovoru nebyl žádný z rozhovorů nikým rušen. Během pilotního rozhovoru, z nějž byla pro účely studie taktéž použita data, bylo třeba rozhovor dvakrát krátce přerušit.

Před začátkem i po skončení rozhovoru byl dán dostatečný prostor pro případné otázky respondentů. Bližší údaje k délce, místu i okolnostem setkání jednotlivých rozhovorů byly poznačeny v poznámkách jednotlivých prepisů.

6.4. Omezení závěrů

Výsledky výzkumu jsou jistě poplatné zkoumané věkové skupině. Je také velmi pravděpodobné, že jsou výsledky zásadním způsobem ovlivněny značnou angažovaností respondentů v náboženském životě. Ačkoli i participantka, která je v náboženském životě angažovaná podstatně méně, vypovídá ve shodě s ostatními, je možné, že by nebyly u jiných méně aktivních věřících zjištěny stejné závěry.

Je také třeba zohlednit, že se výzkum zaměřoval na ty věřící, kteří jsou s institucí zpovědi spokojeni alespoň do té míry, že jí využívají. Někteří i praktikující katolíci z různých důvodů účast na svátosti smíření odmítají. Je tedy velmi pravděpodobné, že by své prožitky z minulých zpovědí popisovali značně odlišně.

Jedním ze skrytých omezení v interpretaci dat se ukázala být osoba kněze. Respondenti, kteří mají v okolí svého bydliště více možností k výběru vyhovujícího zpovědníka, mají také více možností, jak přizpůsobit zpověď svým potřebám. To má

zjevný dopad na vnímanou kvalitu zpovědi. Tuto nemožnost volby hodnotila jako málo vyhovující jedna z respondentek.

6.5. Etika výzkumu

Zvolené téma a výzkumné cíle vyžadovaly zvláštní citlivost k etické rovině výzkumu. Instrukce zpovědi se zaměřuje na okamžiky selhání v životech věřících. Kající je vybízen, aby se rozvzpomněl na všechny své uplynulé chyby a zlé skutky, dokonce i ty drobné. Rozhovor na toto téma s cizí osobou v rámci výzkumu tedy považujeme za poměrně náročný a vysoce intimní. Zatímco zpovědník je vázán absolutní mlčenlivostí církevními i světskými zákony, o mlčenlivosti výzkumníka může mít respondent pochopitelné pochybnosti. Celý rozhovor byl navíc nahrán a doslovně přepsán.

Aby nebyla účast na výzkumu pro respondenty zdrojem zbytečných obav, bylo řádně a srozumitelně vysvětleno, jakým způsobem budou data uložena. Respondenti byli srozuměni s tím, že částečné a zcela anonymizované úryvky rozhovorů budou publikovány v textu bakalářské práce. Nikde však není publikován celý text žádného z rozhovorů, jelikož by se tím zvýšilo riziko rozpoznání respondenta třetí osobou. Všichni účastníci však souhlasili, že mohou být přepisy rozhovorů dány k nahlédnutí vedoucímu práce, oponentovi i komisi v rámci obhajoby práce.

Jelikož se jedná o nahrávku citlivého obsahu, byla respondentům nabídnuta možnost, že bude nahrávka po obhajobě smazána, zatímco její přepis bude zachován. Většina respondentů se k této nabídce přiklonila. Všechny rozhovory byly osobně přepsány autorkou a již při přepisu byla vlastní jména i jiné identifikační údaje anonymizovány.

Respondenti také byli vyzváni, aby výzkumníka upozornili, pokud by jim byla nějaká otázka nepříjemná a nepřáli si na ni odpovídat, nebo si odpověď na ni chtěli zvážit. Této možnosti nikdo nevyužil.

7. Analýza a interpretace dat

7.1. Faktory ovlivňující průběh zpovědi

Ačkoli nebylo naším záměrem přímo zjišťovat faktory, které by mohly zpověď a její průběh ovlivňovat, z výpovědí respondentů jasně vyplývaly tři faktory. Zdá se nám vhodné

čtenáře s těmito zjištěními stručně seznámit. Respondenti sami totiž považovali za důležité zmínit některé okolnosti, které průběh i jejich vlastní prožívání svátosti smíření ovlivňují. Z výpovědí respondentů je to především osoba kněze a technické zázemí. Nepřímo pak lze z rozhovorů vysuzovat vliv osobnostních charakteristik samého zpovídaného, což lze ostatně také logicky předpokládat.

Technické zázemí zpovědi je pro respondenty zdrojem jistého nepohodlí či nervozity. Čtyři respondenti přímo zmiňovali tyto překážky. Nejvíce jim vadila dlouhá fronta, která věřícího podvědomě nutí při zpovědi spěchat a neumožňuje, aby se kněz i kající dostatečně věnovali tomu, co vnímají jako důležité. Fronta také může být zdrojem strachu, zda někdo další neuslyší, z čeho se dotýčný zpovídá.

„Já nemám třeba ráda, když, když jako se zpovídá někde u nějakýho stolečku, (...) kdy tě může dalších deset lidí slyšet, to je takový nepříjemný, jo. Prostě přitom co to prostředí jakoby tý zpovědnice, kde je třeba jenom ten kněz a cítíš se tam bezpečně. Tak to je taky důležitý, jo někde třeba v klidu (...) někde venku, jo. I se třeba u toho projdeme a je to takový [dobrý] jako jo.“

„A při té zpovědi, tam už je to taky frmol jakože trošku nátlak, že lidi za tebou čekají, tak ať to máme za sebou, tak jsem jel, a někdy přemýšlím, nezapomněl jsem, neřekl jsem něco dvakrát? Takže taký lehce jakože vystresovaný.“

Rovněž vesnice, zejména ty, které nemají vlastní faru, a menší města nabízejí věřícímu jiné možnosti než např. Olomouc, v níž žijí nebo pravidelně pobývají 4 respondenti. Malé město či vesnice věřícím poskytuje možnost volby jen velmi výjimečně, jestliže jsou tedy se zpovědníkem nebo četností zpovědí nespokojeni, musejí překonat větší množství překážek.

Na tom, jak respondenti ke zpovědi přistupují a jak ji prožívají, má jistě podíl celá řada vlivů v životě respondenta. Může se jednat o momentální životní situaci, osobnostní ladění, předchozí zkušenost se zpovědí apod., které jsme v našem výzkumu nezjišťovali. Dvě respondentky zmiňovaly výskyt „náročnějších období“. Z výpovědí některých respondentů byl však rozdílný přístup ke zpovědi i víře jasně patrný. Bylo možno číst různou míru úzkostnosti nebo pečlivosti.

„Já su prostě takový praktik, že dovykládám hříchy a uvidím, co z toho faráře vyjde, víš.“
„Je to spíš v tom smyslu, že já jsem hodně kritická k sobě, až některý věci vidím, jakože jsou těžkej hřích, nebo prostě jakoby je vidím hodně, jo, vidím je jako hřích a nejsou hřích.“

Lze předpokládat, že rozdíly v přístupu ke zpovědi, které bylo ve výpovědích respondentů možno pozorovat, pravděpodobně souvisejí s osobnostními charakteristikami,

jako je míra neuroticismu nebo svědomitost. Tento předpoklad by nicméně musel být testován spíše kvantitativními výzkumnými metodami.

Respondenty byla především vnímána jako nejdůležitější osoba kněze, jeho roli se však budeme věnovat v samostatné podkapitole.

7.2. Prožívání zpovědi

Jak respondenti prožívají zpověď, jsme zjišťovali především pomocí otázek č. 1, 3, 4, 11, 13 a 14, ale také prostřednictvím dalších otázek, zejm. 8, 9, či 15. Respondenti o tom, jaké pocity v nich svátost smíření vzbuzuje, hovořili zcela bezprostředně v průběhu celého rozhovoru.

7.2.1. Před zpovědí

Svátosti smíření často předcházejí pocity spíše negativní, které jsou způsobeny zejména vědomím hříchu.

„Hmm, záleží taky, s čím jakoby přicházím. A když je to něco takového jako náročnějšího nebo těžšího, tak asi mi není úplně nejlíp, nebo prostě je to takový napětí, že jo. Nebo prostě, hmm, ten pocit toho jakoby, že co jsi udělala něco, co není zrovna... (...) ale jako ten pocit není úplně nejsvobodnější nebo tak, prostě i skrz to, co jsi třeba udělala, nebo tak.“

„Jak kdyby mě něco tížilo. Takové jako kdybych už toho měla na sobě víc, jak když člověk si dává náklad a prostě cítíš tu tíhu z toho nákladu, tak prostě jak kdybych cítila tu tíhu, těch, toho že prostě... potřebuju tam jít.“

Většina respondentů vnímá delší dobu před zpovědí určitou nespokojenost se sebou samým a svými špatnými skutky. *„Ale většinou to jako vnímám jako na sobě, že ohrubnu v těch věcech, na kterých mi záleží. Když chci být třeba nějak dobrá sestra nebo manželka nebo dcera a vím, že už se přestávám snažit (...).“*

Právě tyto pocity vedou respondenty k tomu, aby zpověď vyhledali. Většina respondentů však mezi důvody zmiňovala také oficiální doporučení církve stran četnosti zpovědi a přípravy na ni, kterými se snaží řídit. Všichni respondenti se připravují nejméně hodinu před zpovědí, někteří za pomoci zpovědního zrcadla. Participantů popisují přípravu jako chvíli klidu, kdy se zamýšlejí nad vlastními poklesky: *„(...) já si vždycky udělám takovou jako chvilku, kdy si sednu s tím zrcadlem a snažím se nějak jako zrekapitulovat to, jestli jsem někomu třeba ublížila, nebo prostě to, co dělám špatně ve svém životě, a co bych chtěla, aby se změnilo.“* Pro některé je toto zamýšlení zdrojem nepříjemných pocitů v souvislosti s oživeným pocitem viny, pro většinu spíše nikoli.

Okamžiky bezprostředně před zpovědí jsou však provázeny napětím u všech účastníků výzkumu.

„ [Jsem] Nervózní. Protože vlastně předstupuju jak před Boha, tak před kněze se svojíma chybama, tak vždycky je tam nějaká ta chvilka, co si o mě pomyslí, vždyť zase jsem dělal to a to (...)“

Většina respondentů hovořila o studu, nervozitě nebo dokonce strachu, které dávali do souvislosti především s přiznáním, které se chystali učinit v podstatě cizí osobě. „*Já právě teda jako eště nerad jako mluvím před lidma vyloženě. Jakože když je třeba neznám a mám mluvit o něčem osobním, tak to je takové jakože nic moc. (...) A před tou zpovědí je to ještě horší, protože tam na sebe člověk háže tu špínu.*“ Respondenti také často i opakovaně vyslovovali obavu, co si o nich bude myslet kněz, zda vyznání hříchů ovlivní jeho názor na ně. Zejména tehdy, když kněze znají v osobním životě.

„*Mám třeba jednoho kněze, se kterým trávíme hodně času, známe se, jezdíme spolu na různé akce aj a já prostě nejsem schopná k němu jakoby jít, i když vím, že to je dobrý zpovědník a myslím že ten kněz fakt ten názor jakoby nezmění, ale pořád si prostě říkáš vždyť je to jenom člověk a víš co, jakože máš pocit, že to z té hlavy jako nedostane, i když se o to snaží, i když prostě v tom je jako cvičenej, krom, krom tebe ještě vyzpovídal dalších deset lidí. Tak prostě ten pocit, že mě zná a že si to jakoby spojí jakoby prostě nějak a bude se dívat jakoby skrz todlenco.*“

Strach také souvisí s povahou hříchu. Někteří respondenti se obávali, zda dostanou rozhřešení například kvůli předmanželskému sexu, který katolická církev zavrhuje. Obavy dále souvisely s tím, jak se zpovědník k věci postaví. Zda správně pochopí okolnosti, za nichž se participanti hříchu dopustili, zda bude schopen s nimi o hříchu hovořit způsobem, který je podpoří ve snaze se mu napříště vyhnout. „*[Bála jsem se], že ten člověk, který tam je, nepřijme a jako nepochopí, hmm, nějakým způsobem mi třeba vynadá a odkáže jako prostě, nebo že mi neodpustí.*“ Očekávání je však spojeno také s nadějí. „*Takže asi je to strach, jo, a takovou touhu, těšení se na to, že se člověk jako očistí. Takže i taková jako ta naděje a to očekávání jako.*“ Popisuje své pocity jiná respondentka.

7.2.2. Průběh zpovědi

Okamžiky, které zpovědi předcházejí, jsou pro všechny participanty spíše nepříjemné, polovina účastníků je přirovnala k napětí před těžkou zkouškou. Jakmile však zpověď začne, stres většinou opadá. „*Možná, že už člověk nemyslí na to, co muže přijít totiž. To už*

to nějak jako proudí a už to neřešíš tolik, jo co by mohlo nastat. Ale to očekávání je vždycky nejhorší.“

Když se kněz vyjádří ke kajícíkovým hříchům, může dojít k neshodě názorů. Odlišný názor kněze, který byl vnímán jako nevídané moralizování, rozladil dva naše respondenty. *„Fakt mě zepsul strašlivě, furt mě nechcel dat rozhřešení, já jsem naňho hleděl furt jak- takej mladej klučina. Tak to bylo fakt strašný, ale tak to byla asi nejhorší zkušenost ze zpovědi.“* Pro respondenty bylo také frustrující, jestliže neměli možnost s knězem pohovořit o tom, co sami považovali za důležité. Stejný respondent se ke své špatné zkušenosti u zpovědi později vracel: *„(...) to, že mě sepsul, to mi tolik nevadilo, jako to, že už neřešil už nic jinýho, třeba co já vnímám jako větší problémy ve svém životě. Že to byla furt jednostranná zpověď tady tohle.“* Všichni respondenti se shodli, že slyšet názor kněze je pro ně velmi důležité a může být zdrojem úlevy nebo ujištění. Respondenti zmiňovali frustraci nad tím, že nejsou schopni změnit své chyby. V tomto ohledu může kněz pomoci ujistit, že některé věci se mění jen obtížně.

Jedna respondentka také mluvila o své úzkostnosti ohledně hříšnosti vlastního jednání. Kněz jí při zpovědi poskytuje pro ni důležité ubezpečení o normalitě jejího chování: *„Jako [je to] ulehčení, no. Protože (...) já jsem právě ta kritičtější, takže ten kněz jako (...) vlastně mě ujistí, že to není tak těžkej hřích třeba, nebo že to třeba ani není hřích a teď si jako připadám líp, že ten hřích jako neudělals, že jo.“*

Zdrojem nepříjemných pocitů během zpovědi bývá také zmiňované zázemí – obava, že někdo další může slyšet, z čeho se kající zpovídá. To může spolu s pocitem, že je třeba spěchat, zpověď negativně ovlivnit.

7.2.3. Po zpovědi

Okamžiky, které následují po rozhřešení, jsou pro všechny respondenty zpravidla zdrojem i poměrně silných pozitivních emocí. Všichni shodně hovořili o úlevě, zbavení se tíhy nebo břemene viny a hříchu, osvobození od nich. Respondenti zažívají uklidnění, útěchu, osvobození, přijetí a očištění.

„Nevím, to bude asi takové jakože už otrěpané, ale [cítím se] fakt jakože lehčí, takový úplně prázdnější, čistší (...).“

Tyto pocity jsou mnohdy prožívány natolik intenzivně, že se na ně participanti těší, jedna respondentka doslova hovoří o závislosti na pocitu čistoty.

„Jako... já mám takový z toho pocit, že čím častěji chodím ke zpovědi, tak tím mám pocit, že bych měla chodit ještě častěji. To je vlastně taková nějaká paradoxní úměra, protože prostě člověk dostává větší nadhled na to svoje chování, na ty svoje hříchy a no, tak by prostě nejradši chodil pořád. A tak si prostě vytváří i nějakou závislost na tom pocitu tý taký čistoty, čistoty duše a tý naděje no.“

Zdrojů těchto pozitivních emocí je více. Respondenti sami hovořili jednak o možnosti se svěřit, která sama o sobě přináší úlevu: *je to prostě takový... osvobozující, když to člověk řekne, takže už přitom, (...) když mu to řeknu ty hříchy, tak zažívám takový pocit jako hmm... nějakýho osvobození a jako úlevy.“*

„Ale ty prostě za [Bohem] dojdeš, řekneš mu, cos udělala špatného, že rozhodně asi nejsi ten nejlepší člověk na tomhle světě (úsměv). Jak kdyby sis vykládala s nejlepší kamožkou a vyslepicila bys jí všechno o tobě a tobě by se naráz ulevilo, víš.“

Zpověď je vnímána jako bezpečný prostor, jako chvíle, kdy je možné být zcela upřímný *„ta zpověď je vlastně o té upřímnosti, protože o tom mluvím jak kdyby s knězem nebo s Bohem skrze kněze, takže tam se bavíme absolutně otevřeně.“*

Zmiňovali jsme také pozitivní vnímání zpětné vazby dané knězem, která je pro respondenty zdrojem ujištění nebo nového pohledu. Zcela klíčové je samotné odpuštění hříchů, které je svátostným aktem.

„(...) ten moment jako vkládání rukou toho kněze na hlavu toho hříšníka a pronesení té kouzelné formule, jakože Bůh ti teďka odpustil hříchy a můžeš jít v pokoji a hm, tak to si jakže myslím, že je pro mě úplně neklíčovější část celé té zpovědi (...)“

Podle katolické věrouky, s níž se přinejmenším v tomto respondenti ztotožňují, jsou momentem rozhřešení hříchy odpuštěny, člověk *„začíná zase s nepopsaným listem“*, s vědomím, *„že už to, co jsem udělal, že už to jako kdyby nemám na svědomí, su od toho očištěný. Taký svobodný pocit mám.“* Dlužno dodat, že se však respondenti shodují, že není možné k hříchům přistupovat lehkovážně s tím, že budou později odpuštěny *„jako dobrý, čistírna a udělám to, budu to dělat stejně“*. Jeden respondent dokonce vyjádřil rozhořčení nad tím, že je takto ateisty zpověď někdy vnímána. Většina respondentů hovořila o zodpovědném přístupu ke zpovědi. *„(...) dokud jsem si nebyl jistý, že bych to fakt chtěl změnit, tak jsem tam třeba nešel. Ale když už jsem tam šel, tak už jsem to chtěl změnit. Vždycky.“*

Svátost smíření je subjektivně prožívaná jako dobrá a je pro respondenty zdrojem nové síly a odhodlání k práci na sobě samém. Cítí chuť se změnit a být lepší. Také podle

svých slov lépe přijímají sebe samé takové, jací jsou, cítí se smíření nejen s Bohem, ale i se sebou samým.

7.3. Vliv zpovědi

Zjišťovali jsme dále, jak respondenti zpověď hodnotí a zda, popř. jaký vnímají vliv zpovědi na jejich život. Tyto otázky rozdělujeme do dvou následujících podkapitol.

7.3.1. Hodnocení zpovědi

Nejprve se zaměříme na to, čím pro respondenty zpověď je a co je vede k jejímu vyhledávání. Tyto informace jsme cíleně získávali skrze otázky č. 2, 16 a 17, ale respondenti je sdělovali především spontánně v průběhu celého rozhovoru

„Je prostě důležitý, že se jedná o svátost.“ Většina respondentů nepřímo hovořila o svátostnosti zpovědi. Zpověď je okamžik, kdy skrze kněze Bůh odpouští kajícímu jeho hříchy. Toto odpuštění a smíření označili jako osobně důležité všichni respondenti. Někteří respondenti také zmiňovali jistou zaměnitelnost kněží v rovině posvátna – kněz je pouhým prostředníkem. Nesoulad mezi zpovědníkem a zpovídáným by neměl tuto rovinu vážněji narušit. Důležitější je, že je zpověď *platná*. *„Ale já zas беру to, že je to farář, prostě. (...) Je fakt jako, říkám, pro některého je příjemnější jiný farář než jako ten druhý, ale měli by být ve stejném postavení.“* Uvádí respondentka, která v průběhu rozhovoru opakovaně vyjadřovala nespokojenost se zpovědníky.

Platná zpověď znamená odpuštění hříchu. V odpovědi na otázku „Co je podle Tebe hlavním významem zpovědi?“ odpověděli dva respondenti výslovně „odpuštění“. Tři respondenti odpověděli, že je to úleva, kterou přináší přijetí, smíření či zbavení se břemene viny, pět respondentů uvedlo přiblížení se Bohu a smíření s ním. V průběhu rozhovoru však o důležitosti odpuštění, očištění od hříchu a smíření s Bohem hovořili všichni respondenti.

Tři respondenti v odpovědi na výše uvedenou otázku výslovně uvedli, že jedním z hlavních aspektů zpovědi je možnost zlepšení sebe samého, práce na sobě.

„No, aby si člověk uvědomil, co dělá špatně. Že ty hříchy už byly dávno smazaný, dávno odpuštěný, ale aby když už to teda posereš, tak aby sis uvědomil, že teda jdeš, že za to, že ten Ježíš, když za to visel na tom kříži, a prostě říct: ‚Jako nezlobse, to jsem fakt posral.‘ Tak jako uvědomit si, co dělám ve svém životě špatně, aby to posunul někam jako dál. K lepšímu.“

Na základě analýzy rozhovorů se příležitost k růstu jeví být vedle očištění od hříchu jedním ze dvou pro respondenty nejdůležitějších aspektů zpovědi.

7.3.2. Každodenní život

Snažili jsme se zjistit, zda a jak podle respondentů ovlivňuje zpověď jejich vztah k Bohu. Také nás zajímalo, zda, popřípadě jaký má zpověď vliv na jejich každodenní život. To jsme zjišťovali především pomocí otázek 2, 8, 9, 16, 17, 18 a 19.

Všichni účastníci našeho výzkumu opakovaně hovořili o zpovědi jako příležitosti k zamyšlení se nad sebou samým a svým životem. Chvilé zpytování svědomí vnímají jako důležitý čas, kdy si mohou uvědomit, co udělali v uplynulé době špatně a co se jim opakovaně nedaří.

„(...) je fakt, že člověk třeba o těch věcech často přemýšlí už dopředu, nebo delší dobu dopředu. Nebo vnímáš, co děláš třeba ve svém životě špatně, a když už si to takhle říkáš, tak to je krok k tomu, aby to změnil třeba.“

„(...) tam je to spíš o tom, že člověk má sám sebe poznávat, v čem je slabý. Že ta zpověď mu ukazuje, že ano, teď jsem dělal zase tady toto, mám s tím pořád problém, takže ta zpověď je o takém sebezpoznání, sebezdokonalení a snažení se být jak kdyby (zase otřepaná fráze) lepší člověk, nebo lepší křesťan. Jo, protože ta zpověď fakt člověku ukáže, co dělal, co vlastně je zač, no.“

Zpětná vazba faráře je všemi respondenty vnímána jako pomocná ruka na cestě k sebezdokonalení. Jedna participantka uvádí, že potkala zpovědníka, který jí poskytl uspokojivou zpětnou vazbu, pouze jednou. Přesto z této zpovědi podle svých slov čerpá dodnes, *„protože to byl vlastně popud, abych přemýšlela nad určitými věcmi. Jako to člověku potom dojde takové myšlenky, nad kterými by v životě sám nepřemýšlel. Víš, jako: ‚Proč to děláš?‘“* Názor kněze je na jedné straně často směrodatný v hodnocení morálnosti vlastního chování, zpověď však může být také podnětem k vlastnímu hledání.

„Že mě to určitým způsobem formuje pořád. Jako k tomu, nevím, hledat třeba pravdu, že víc nějak... Prostě měnit ten život k lepšímu a žít podle Desatera, ale ne v tom smyslu, jakože mi někdo nalinkuje, hm, to jak, se mám chovat, ale spíš ve smyslu jako té, jako radia návratu k té správné cestě, jako jak to prostě zažít líp všechno.“

Většina respondentů zmiňovala pravidelnost zpovědi jako způsob, jak udržet svá předsevzetí v patrnosti:

„(...) já nevím, jestli to tak má i nevěřící člověk, protože to kolem toho neznám, jestli jako to svědomí to rychleji jako odfiltruje (...) než když si uvědomuješ, žes něco podělal a nezpraviš to, dokud tam nepůjdeš.“

„(...) zpověď jakoby má i potažmo jakoby důsledky toho, aby prostě i ty vztahy byly jako lidské lepší.“

7.3.3. Vztah k Bohu

Většina účastníků sama nebo na základě dotazu hovořila o vlivu zpovědi na jejich vztah k Bohu. Zde jsou odpovědi více variabilní, přesto se všichni respondenti kromě jednoho shodli na tom, že jsou díky zpovědi Bohu blíž. Jeden respondent Boží blízkost nezmiňoval výslovně.

„Prostě chvíle, kdy se jakoby zase přibližuješ Bohu. Víš, že prostě přes ty špatný, (...) jako přinášíš a prosíš o to odpuštění a ony jsou ti pak jako odpuštěny a, a vlastně zas jakoby jseš prostě blíž k Bohu, jakože no.“

„Tak vždycky je to vděčnost velká, že prostě mám aspoň na chvíli pocit, že jsem tomu Bohu jako mnohem blíž. (...) Vždycky se snažím po té zpovědi nějak s tím Bohem strávit jako v modlitbě.“

Toto přiblížení je na jedné straně důsledkem zbavení se hříchu, který sám o sobě od Boha vzdaluje, na druhé straně vnímaným přijetím ze strany Boha. Respondenti se cítí být Bohem přijímáni navzdory své hříšnosti. Někteří respondenti uvádějí vliv této „Boží milosti“ také na jejich sebepřijetí. *„To, že vlastně došlo i k nějakému smíření. Jako s tebou samým, s Bohem, že prostě... jo, máš pocit, že kdybys umřel v tu chvíli, tak prostě, tak... tak půjdeš prostě rovnou k Bohu, že, že seš mu blíž (...).“*

Bůh je podle učení katolické církve jedním z aktérů zpovědi a všichni respondenti jeho blízkost v jejím průběhu nebo po jejím skončení intenzivně prožívají. Zpověď je pro respondenty jedním z prostředků komunikace a způsobem, jak se mu přiblížit. Většina respondentů hovořila o důležitosti a hodnotnosti tohoto způsobu kontaktu s Bohem. Jedna respondentka také zmínila pozitivní vliv zpovědi na její přístup k víře jako takové. V tomto kontextu se však jednalo spíše o duchovní provázení knězem než přínos zpovědi jako takové.

7.4. Role zpovědníka

Hodnocení role zpovědníka jsme zjišťovali otázkami č. 6, 7 a 12, ale v souladu s našimi očekávaními hovořili respondenti o jeho roli i v rámci svých odpovědí na jiné otázky. Kněz je jedním ze tří aktérů zpovědi, je to právě on, kdo komunikaci s Bohem zprostředkovává a uděluje jeho jménem dopuštění. Lze tedy předpokládat, že jeho vliv

na průběh a prožívání zpovědi respondenty bude značný. Tento předpoklad všichni respondenti potvrdili. Osoba kněze se dá označit za téměř klíčovou.

Respondenti od zpovědníka očekávají empatii a pochopení. Očekávají od něj, že bude schopen jim poradit, jak se zbavit svých špatných zvyků a jak se vyhnout hříchu. Současně očekávají přijetí a pochopení pro jejich slabost, případně pochvalu za svou snahu nehřešit. Participanti také oceňují, když zpovědník dokáže poznat, co je tíží nejvíc, co sami subjektivně vnímají jako největší problém.

„Aby uměl mluvit a uměl si jako ke každému tomu tématu, který ty mu tam povíš, co ti vadí, nebo co tě trápí, tak aby uměl poznat, který to téma je pro tebe důležitý a o tom ti, k tomu ti poradit. Aby si nevypíchl jednu a tam za to tě sepsul, jaké seš největší hovado, že se ani, ani na ulicu nehodíš, ale aby spíš uměl rozumě říct ke všemu něco, aby ti poradil třeba.“

„Hlavně je třeba důležitý, tak když se ten kněz fakt k tomu vyjádří k těm věcem. A to je vlastně docela rozhodující, to je rozhodující, jakoby no, když z toho se zpovídáš především, jo. Potom jak je vlastně kritické, jaké ti dá rady.“

„(...) ale právě přitom kdy ten kněz jakoby dokáže třeba víc dát jakoby odpověď nebo prostě nějakým způsobem se jakoby pozastaví, nebo prostě pomůže ti s tím nějak prostě. Třeba i dát možnosti řešení, nebo, nebo tak, no.“

Na otázku, zda mají výrazně pozitivní zkušenosti ze zpovědi, uvedly dvě respondentky zážitek přímo související s osobou kněze. Jedna z nich jmenovala své první a také poslední setkání se zpovědníkem, který ji vedl k zamyšlení nad příčinami vlastního jednání a kladl jí otázku, jak by to mohla změnit. Druhá respondentka uvedla jako důležitý zážitek pocit přijetí ze strany kněze.

„(...) konkrétně, taková velká zkušenost byla, tak, když jsem se já přišla fakt jako s těžkou, hodně těžkou věcí a, a vlastně vnímala jsem, že ten kněz i přesto, že jakoby, že mě prostě přijímá.“

Respondenti očekávají profesionální přístup kněze. Již jsme zmiňovali, že dva naše respondenty rozhořčilo chování kněze, které bylo chápáno jako moralizování. Jedna respondentka jej dokonce označila za projev fanatismu a byla vystupováním kněze pohoršena. Celkem čtyři respondenti měli zkušenost se zpovědníkem, který byl podle nich neúměrně přísný, nebo nedokázal projevit pochopení.

„Spíš takovým jako nepřijetím toho zpovědníka. Nebo jako, hm... třeba tím, že ten zpovědník byl na mě v určitých ohledech jako přísněj hodně, jako. Že mi přišlo, že mě už jako- nebo že mě nevidí jako toho člověka, co je před ním, ale spíš jako ten seznam hříchů, který je potřeba jako vymazat.“

Jako velké negativum zpovědi je vnímána chybějící zpětná vazba kněze, což může být zdrojem zklamání či rozčarování.

„(...) když třeba s něčím přicházíš a přijde ti, že to je právě náročný a ten kněz to jako, jo tak- ani ti k tomu moc neřekne a řekne: ‚Tak za pokání se třeba pomodlete, nebo něco.‘ A ono vlastně je to ta zpověď jakoby je platná i tak, ale prostě ty v tu chvíli čekáš, jakoby, že třeba aspoň trochu nějaký ten směr, nebo něco prostě, nějakou tu zpětnou vazbu od toho kněze a když to nedostaneš, tak tě to třeba zklame, no.“

Právě reakce a přístup kněze k hříchům respondentů patří vedle samotného pocitu viny a špatného svědomí mezi největší zdroj negativních pocitů. Respondenti prožívají často značné obavy, především v souvislosti s nejistotou, jak bude kněz reagovat, zda projeví pochopení, jaké hříchy si vybere, aby jim věnoval více pozornosti.

Respondenti očekávají od kněze schopnost vést zpověď tak, aby pro ně byla víc než jen způsob, jak znovu nabít pocit čistoty a Boží blízkosti. Chtějí, aby pro ně zpověď byla zdrojem sebepoznání a hledání nové cesty, jak být lepším člověkem a lepším křesťanem. Současně se obávají, že kněz nebude jejich požadavkům vyhovovat, nebo že k nim bude přísnější, než zaslouží. Tato očekávání a obavy zřejmě hrají svou roli v závěrečném zhodnocení konkrétní zpovědi respondentem. Kněz podle svých schopností a momentálních možností přednese kajícímu svůj názor a soud, který vede u respondentů buďto k pocitu uspokojení a řekneme „dobře odvedené práce“, nebo je zdrojem někdy i značné frustrace a rozčarování.

Zdá se nám velmi ilustrativní, jak svou zkušenost se zpovědníky shrnuje jedna respondentka:

„Vlastně prostě prvního [zpovědníka] jsem poslouchala, co mě vykládá všechno, druhý mě od- jako řekl ‚Jo, jako běžte.‘ To byl člověk šťastný, že už může jít. A třetí se jenom zeptal: ‚Hmm... A proč myslíte?‘ Víš, a teď když u té zpovědi musí člověk přemýšlet, zapojit svůj vlastní mozek a dojde potom od... eh, jde pryč od zpovědi a modlí se, tak vlastně o tom ještě fixuje, přemýšlí a je taký spokojený. Že vlastně ještě si zapřemýšlel u té zpovědi, víš. Jako sám o sobě. Proč by to měl změnit vlastně.“

Můžeme tedy říct, že fakt, zda bude zpověď hodnocena jako přínosná, nebo nikoli, rozhodujícím způsobem ovlivňují na jedné straně přání, obavy a potřeby kajícího, na druhé straně skutečné schopnosti a dovednosti kněze. Vedle toho však hrají svou roli další faktory. Kromě již zmiňovaných vnějších faktorů, jako je pocit dostatečného soukromí, vstupuje do hry osobní vztah mezi kajícím a knězem. Jestliže respondenti svého zpovědníka pravidelně vídají i mimo zpověď, tráví s ním více času např. na různých poutích či při jiných náboženských aktivitách, mají respondenti obavu se tomuto zpovědníkovi svěřit. Ačkoli všichni respondenti projevíli důvěru v profesionalitu zpovědníka, čtyři účastníci našeho výzkumu měli značné obavy, že na ně změní názor.

„Mě by nedělalo problém to říct třeba cizímu, protože ten mě absolutně nezná, ten se mnou nejedná, jelikož jakože s tím naším knězem jsem dost často v kontaktu, tak mě bylo vyloženě nepříjemné za ním jít s tím hříchem, protože jsem si řekl, co si o mě asi pomyslí, pro něj budu nějaké hovado nebo tak něco.“

Tři respondenti nakonec své obavy překonali a byli s výsledkem spokojeni.

„Každopádně fakt... mi jako přijde, že to, co jsem tehdy jako řešila, bylo fakt hodně, jako hodně těžký, a prostě až jsem se jako bála, jako vůbec jít ke zpovědi a všechno a... A kor právě pak jsem ještě přemýšlela prostě, jestli teda jít jako někam do úplně jiné zpovědnice nebo tak, a pak jsem šla právě jako za tím známým a bylo to jako hezký jakože právě. A já jsem vlastně znala jeho názor tady na tu věc, ještě nezávisle na tom jakože, a... a právě on v tom neměl asi úplně nejlepší postoj, ale právě u té zpovědi, tak jsem právě tak mu to jako říkala a on právě říká, že ne, že paradoxně jakože jsem mu ještě tím bližší (...).“

Právě pocit přijetí ze strany kněze, kterého respondentka zná v osobním životě, měl pro ni velkou hodnotu a byl zdrojem značného ujištění *„že i na úkor té chybovosti, nebo těch vin, nebo prostě toho, co jsi nezvládl, tak... že..., hmm pořád jakoby..., že ta tvoje cena prostě neklesne.“*

Dva respondenti si dokonce pochvalují možnost zajít ke zpovědi ke knězi, který je jejich kamarádem. *„(...) my se jako známe dlouhou dobu a mám taký dojem z toho, že těm mým hříchům je schopný mnohem více jako porozumět a efektivněji mi poradit, třeba co jako změnit, nebo jakým způsobem, protože ví, jako jak já třeba reaguju, nebo kterej z těch způsobů, které on by mi navrhl, je jako pro mě jako nejschůdnější.“*

Čtyři respondenti uvedli, že alespoň někdy si zpovědníka záměrně vybírají. Všichni účastníci našeho výzkumu zmiňovali rovnost kněží v rovině náboženské (tedy platné zprostředkování Božího odpuštění), přesto také všichni hovořili o jejich odlišnosti v rovině lidské. Každému kajícíkovvi nemusí vyhovovat každý kněz, a tak všichni respondenti potvrdili, že někdy alespoň zvažovali (nebo by zvažovali, kdyby tu možnost měli) jakého zpovědníka si zvolí. I tato strategie oslovení *„nějakýho kněze třeba jakoby konkrétního, kterej prostě víš, že by ti mohl sedět,“* má nepochybně vliv na subjektivní pocit uspokojení ze zpovědi.

8. Diskuse

Murray-Swank, McConnel a Pargament (2007) rozlišují čtyři funkce zpovědi: 1) snížení pocitu viny; 2) snaha o navázání sociálního kontaktu (např. ve smyslu snahy o narovnání poškozených mezilidských vztahů a také nemuset být se svou vinou sám); 3) hledání

smyslu a souvislostí; 4) změna dojmu. Tyto funkce byly formulovány na základě analýzy výpovědí respondentů o zpovědi. Jednalo se však, jak již bylo řečeno, o zpověď v širším smyslu, například také přiznání. Přesto můžeme naše zjištění s popsány funkcemi srovnat a domníváme se, že výsledky naší analýzy uvedeným funkcím odpovídají nebo jim přinejmenším neodporují.

Přesto bychom mohli, s ohledem na specifikum svátosti smíření v římskokatolické církvi, dané funkce přeformulovat, aby lépe popisovaly konkrétně svátost smíření:

- 1) Snížení pocitu viny – také naši respondenti udávali úlevu a redukci pocitu viny jako jeden z pozitivních vlivů a hlavních důvodů zpovědi.
- 2) Odstranění hříchu a smíření s Bohem – ačkoli autoři dané studie hovoří v bodu 2. o narovnání vztahu s poškozeným, kterým může být i Bůh, zdá se nám vhodné s ohledem na naše užší pojetí zpovědi také danou funkci uchopit úžeji. Odstranění hříchu je náboženským aktem, který se odehrává v rovině posvátna, smíření s Bohem je pak výsledkem celé zpovědi. Naši respondenti tento její sakrální rozměr považují za velmi důležitý.
- 3) Odstranění izolace – bod 2., jak jej formulují autoři studie, v sobě také zahrnuje překlenutí izolace, do níž člověka uvádí tíživý pocit viny. Pocit nehodnotnosti či odvržení. Možnost se někomu svěřit tuto bariéru překonává. I naši respondenti hovořili o úlevu přinášející možnosti svěřit se. Podle našich zjištění však nelze v rámci katolického pojetí svátosti smíření oba aspekty bodu 2. směřovat.
- 4) Sebezdokonalení - hledání smyslu a souvislostí bylo pro naše respondenty jedním z nejdůležitějších aspektů zpovědi. Sami však hovořili spíše o sebezdokonalení nebo práci na sobě, hledání smyslu a souvislostí, jak o nich hovoří autoři uvedené studie, se zdá být u našich respondentů spíše nástrojem, jak být lepší, než cílem samo o sobě. Proto bychom danou funkci specificky pro svátost smíření přeformulovali na „sebezdokonalení“. Zpověď je vnímána jako nástroj k upevnění vlastních předsevzetí.

Bod, který autoři uvádějí jako čtvrtý, tedy změna dojmu (v tom smyslu, že viník, který se přiznává a kaje, je okolím lépe hodnocen a spíše dosáhne odpuštění), se v naší studii neobjevuje. Lze předpokládat, že je to logickým důsledkem pojetí hříšnosti a konceptu svátosti smíření v katolické církvi – být hříšný a zpovídat se, je zcela normální. Na druhé straně lze předpokládat, že věřící, kteří zpověď nevyhledávají, jsou pro to společenstvím věřících hodnoceni hůře, tento předpoklad však nemá oporu v námi získaných datech. Žádný z respondentů neuvedl jako důvod zpovědi obavu ze ztráty

dobrého hodnocení okolím. Nelze tedy ze získaných dat vysuzovat, že by změna dojmu byla funkcí svátosti smíření.

Je však třeba podotknout, že náš výběrový soubor byl velmi malý. Ačkoli mají námi formulované funkce dobrou oporu v analýze dat, bylo by třeba získat informace od většího počtu respondentů a zejména zvolit výběrový soubor, který by byl heterogennější. Především by bylo třeba získat respondenty různých věkových kategorií¹¹ a také o různé míře angažovanosti v náboženském životě.

O vlivu svátosti smíření na život věřících by také mohlo vypovědět více, jestliže byl proveden výzkum mezi těmi věřícími, kteří přestali ke zpovědi přistupovat. Zmapování jejich důvodů k tomuto rozhodnutí by mohlo významně přispět k pochopení instituci zpovědi jako celku.

V souvislosti se zpovědí se v různých studiích opakovaně hovoří o často poměrně intenzivních pozitivních emocích, které ve věřících vyvolává. Jedná se o pocit úlevy, čistoty, obnovení rovnováhy, přijetí a sebezpřijetí, Boží blízkosti, apod. (Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007; McCornick & McMinn, 2012; Kettunen, 2002). Naše studie přináší stejné výsledky, přičemž můžeme konstatovat, že v různých fázích zpovědi či přípravy na ni se objevují specifické emoce. Z pozitivních pocitů se před zpovědí objevuje především naděje na očištění a zbavení se břemene hříchu a také těšení se na dobrý pocit, který skončení zpovědi přináší. V průběhu zpovědi se objevuje především úleva a pocit přijetí, které může výrazně zesílit nebo zeslabit kněz svou reakcí na svěřené hříchy. Podle výpovědí našich respondentů po skončení zpovědi nastupují takřka samovolně pocity štěstí, úlevy, pohody, rovnováhy, smíření s Bohem a se sebou samým, také nové naděje, že se člověk stane lepším, a odhodlání pracovat na sobě. Z výpovědí respondentů nelze usuzovat na jinou podmíněnost těchto pocitů než je odpuštění hříchů Bohem. Jestliže kající takřkajíc „dodržel postup“, tedy litoval svých hříchů a má upřímné odhodlání se jim napříště vyhnout, Bůh mu vždy odpustí. S tímto odhodláním, tedy ve stavu „jistě disponovaném“, také naši respondenti ke svátosti smíření přistupují. Cítí se proto jisti, že jim Bůh odpustil a jsou spokojeni. Dokonce i tehdy, když se jim po stránce komunikace s knězem zpověď jeví jako neuspokojivá.

V oblasti emocí negativních stejné studie zmiňovaly vedle nervozity a blíže neurčených obav především návrat pocitu viny, který se objevuje s určitým odstupem od

¹¹ Domnívám se, že mezi dospělou a dětskou populací může být až neslučitelný rozdíl v přístupu ke zpovědi. Proto by se nám zdálo vhodné zvolit respondenty pouze mezi dospělou populací, s dolní věkovou hranicí, která by nebyla nižší než patnáct let. Srovnatelný výzkum provedený na dětské populaci by však nepochybně mohl taktéž přinést cenné informace.

zpovědi. Jednalo se především o situace, kdy nemohla být zjednána řádná náprava nebo získáno odpuštění od toho, komu provinilý ublížil (McCornick & McMinn, 2012). Žádný z našich respondentů o podobné zkušenosti nehovořil, ovšem žádná z otázek exploračního schématu následné znovuobjevení se pocitů viny nezjišťovala. Domníváme se, že by mohlo být užitečné v navazujícím výzkumu tuto otázku zařadit a systematictěji prozkoumat, jakým způsobem a za jakých okolností zpověď pocity viny redukuje, za jakých nikoli.

Negativní pocity, o nichž naši respondenti hovořili, lze rovněž rozdělit podle fáze, v níž se objevují. Před začátkem zpovědi je zdrojem distresu především samotný hřích, tedy výčitky svědomí a celkově špatný pocit ze sebe samého. Respondenti vnímají, že už mají „velký náklad“ hříchů, který je třeba odložit. Současně také cítí potřebu upevnění vlastních předsevzetí. Zdrojem negativních pocitů je také kněz: respondenti se obávají, jak bude reagovat, zda je pochopí, přijme, zda jim odpustí a nevyhubuje jim.

V průběhu zpovědi je kněz hlavní zdrojem negativních pocitů. Jestliže respondentům vyhubuje, moralizuje, přistupuje k nim formálně, nedá jim zpětnou vazbu či s nimi dostatečně nepohovoří o tom, co je trápí, jsou nespokojeni, nebo se dokonce cítí být naštvaní, či zranění. Dalším negativním faktorem je dlouhá fronta kajících, která je zdrojem obav, že zpověď může být vyslechnuta třetí osobou, nebo nutí věřícího spěchat. O negativních emocích po skončení zpovědi žádný respondent nemluvil.

McCornick a McMinn (2012) uvádějí, že se 45 % dotázaných domnívá, že díky zpovědi lépe znají sami sebe. Taktéž všichni naši respondenti uvádějí sebepoznání jako důležitý přínos zpovědi, která je pro ně mimo jiné nástrojem k sebezdokonalení. Díky zpytování svědomí, sebereflexi, která zpovědi předchází, se kriticky zamýšlejí nad tím, co ve svém životě dělají špatně z pohledu křesťanské morálky a zda svým jednáním někoho nezraňují. Věřící je přitom nabádán, aby se zamýšlel i nad zdánlivými maličkostmi jako je způsob komunikace s lidmi apod. (např. *Kancionál*, 1990; Bergman, 2013). Dalším krokem k sebepoznání a rozvoji je diskuse s knězem, který je respondenty chápán jako odborník. Může na jedné straně zesilovat citlivost věřícího vůči některým tématům, nebo naopak, jak uvádějí dva naši respondenti, ubezpečovat o normalitě jednání. Kněz může dát rady, jak se hříchům vyhnout, ujistit, že to není vždy snadné, pochválit a ocenit snahu. To posiluje motivaci ke změně a nabízí nové možnosti, jak jí dosáhnout.

Domníváme se, že snahu respondentů měnit se k lepšímu může pozitivně posilovat vědomí odpuštění. Zatímco v mezilidských vztazích nemusí náprava škod a upřímná omluva vést k odpuštění, Bůh v těchto případech odpustí vždy. I viny spáchané na lidech,

kteří sami kajícníkovi odpustit odmítli.¹² Jestliže člověk nedosáhne odpuštění, pocity viny přetrvávají a dotyčný se cítí frustrovaný (McCornick & McMinn, 2012). Naopak dosažené odpuštění může motivaci k dalším pozitivním změnám posilovat.

Zpověď má podle našich zjištění vliv na každodenní život respondentů. Ovlivňuje však také jejich vztah k Bohu, který je respondenty vnímán jako milující a odpouštějící. Respondenti vnímají v souladu s církevním učením hřích jako vzdalování se Bohu. Díky zpovědi se mu cítí opět blíže a zakoušejí jeho přijetí a milosrdenství.

Již jsme naznačili důležitost osoby kněze. Butler (in Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007) ve své studii zjistil, že je pro některé věřící osobní vztah s knězem překážkou zpovědi. Jiní naopak vzájemné přátelství vnímají jako výhodu. Srovnatelně také našim respondentům nebyl vzájemný vztah se zpovědníkem zdaleka lhostejný. Někteří vnímali přátelství jako dobrý předpoklad efektivnější zpovědi, jiní vyjadřovali značné obavy, že by mohlo být ohroženo jejich dobré hodnocení v očích kněze.

Ačkoli žádný z našich respondentů nehovořil ani nepřímo o problematice nerovnosti vztahu mezi knězem a kajícníkem, domníváme se, že je užitečné na tomto místě poznamenat, že se jedná o vztah a priority nerovný. Na jedné straně přichází člověk ve své slabosti a se svými chybami, aby hovořil vlastně výhradně o tom, co udělal špatně a komu ublížil. Na druhé straně je kněz: soudce, rádce a učitel, který zastupuje autoritu církve i samého křesťanského Boha. Tyto role se navíc celkem pochopitelně nevyměňují. V tomto smyslu tedy může být osobní vztah mezi věřícím a zpovědníkem, kteří se pravidelně vídají nebo dokonce přátelí, narušen. Přátelství zpravidla zahrnuje vzájemnou důvěrnost a intimitu, a právě tato vzájemnost nemůže být ve vztahu mezi zpovědníkem a zpovídaným dost dobře zachována.

Ať tak či tak, je osoba zpovědníka nepochybně důležitá, jelikož celou zpověď z velké části vede a především vedle rozhřešení dává kajícníkovi také zpětnou vazbu. Kettunen (2002) uvádí, že 61 % respondentů jeho studie se zajímá o kvality zpovědníka. Očekávají od něj důvěryhodnost, schopnost naslouchat, pochopení, schopnost udržet tajemství, terapeutické dovednosti, dostatečný čas, vřelost, empatii a schopnost způsobit, aby se zpovídaný cítil přijímán. To je zcela ve shodě s výpověďmi našich respondentů. Všichni účastníci našeho výzkumu uvedli, že je pro ně dobrý zpovědník důležitý, pro některé téměř klíčový. Vedle zmiňovaných vlastností zdůrazňovali především schopnost

¹² Pouze podotýkáme, že taková vina je vždy spáchána také na Bohu. Ublížit druhé osobě je totiž porušením Božího řádu, z toho také vyplývá právo Boha danou věc odpustit.

dát jasnou zpětnou vazbu, která by pro ně mohla být inspirací v tom, jak být lepším člověkem a lepším křesťanem. Naopak jim vadilo moralizování a poučování.

Z výpovědí našich respondentů bylo jasně patrné, jak výrazně může zpovědník ovlivnit celkovou spokojenost se zpovědí. Toho si je nepochybně vědoma i sama církev. Různí církevní autoři nabádají zpovědníky k mírnosti a větší angažovanosti a kreativitě v přístupu ke kajícím ve svátosti smíření, varují před příliš autoritativním vystupováním a moralizováním (Prusak, 2010; Skoblík, 1999; Kowalczyk, 2010). Takovéto vystupování ostatně rozladilo i některé naše respondenty a lze předpokládat, že může některé věřící od účasti na zpovědi definitivně odradit. Zmiňovaní autoři se domnívají, že tomu tak je.

Kettunen (2002) upozorňuje také na jisté riziko vyplývající z autority kněze. Církev dnes nediktuje věřícím pojetí dobra a zla tak přísně jako dřív, přesto je svátost smíření institucí, která v jistém smyslu posiluje podřízené postavení laika. Kajícník se provinil proti řádu danému autoritou a této autoritě se nyní vyznává a od ní očekává odpuštění. Kettunen upozorňuje, že formální pojetí zpovědi nedává prostor pro dospělou morálku a převzetí zodpovědnosti za vlastní poklesky. Na toto riziko, byť zdaleka méně explicitně ostatně upozorňuje i Prusak (2010) ve svém článku *Zranění ve zpovědnici. Jak jim předcházet?* Jejich obavu potvrzují i výpovědi našich respondentů, kteří vnímali příliš autoritativně a nesmlouvavě podaný názor kněze jako projev nevybíravého vnucování cizího názoru. Přinejmenším někteří naši respondenti očekávají od kněze pomocnou ruku při „hledání Pravdy“ raději než striktně daná, úzká pravidla. Chtějí se řídit vlastním úsudkem a kategorické konstatování dobré-špatné může být značně odpuzující.

Murray-Swank, McConnel a Pargament (2007) uvádějí, že zpověď ve smyslu přiznání či svěření se druhému odráží obecnou lidskou potřebu. Možnost svěřit se přináší úlevu, stejně jako dosažení odpuštění. My bychom chtěli zdůraznit užitečnost zpovědi jakožto příležitosti pracovat na sobě. Naši respondenti opakovaně hovořili o přínosu zpovědi pro jejich život právě tím, že je nutí k zamyšlení nad svými činy. Pravidelnost této sebereflexe a možnost prodiskutovat její závěry s druhou osobou je podle subjektivního hodnocení respondentů velmi přínosná a pomáhá jim být lepšími. Různé výzkumy dokazují pozitivní vliv náboženství na psychické zdraví, aniž by objasňovaly, co vlastně tento blahodárný vliv způsobuje (Exline, Yali, & Sanderson, 2000; McIntosh, Poulin, Silver & Holman, 2011; Hacklová, 2014). Domníváme se, že dobře vedená zpověď jakožto praktický nástroj psychohygieny může mít svůj pozitivní vliv na duševní, potažmo tělesné zdraví věřícího.

V úvodu jsme si kladli také otázku, zda může být zpověď něčím zajímavá nebo přínosná například i pro nevěřící. V současné době se těší značné oblibě populárně naučné publikace zaměřené na osobní růst a sebezdokonalení. Především s cílem dosáhnout větší úspěšnosti v životě, ať už je tím myšleno cokoli. Sebereflexe vycházející z principů zpovědi může podle našeho názoru mít pozitivní vliv především na kvalitu mezilidských vztahů, ale také podporovat sebepřijetí a zdravé sebehodnocení. V tomto ohledu se nám zdají užitečné především body pravidelné sebereflexe, jakož i diskuse s druhou osobou, která může pomoci neztratit nadhled.

ZÁVĚRY

Na základě výpovědí respondentů můžeme shrnout, že zpověď je zdrojem četných, často intenzivních pocitů. Jejich zdroj a druh lze rozlišit podle fáze, v níž se objevují. Před zpovědí převažují negativní emoce spojené s vědomím hříchu a špatného svědomí. Respondenti se také obávají reakce kněze. Současně se ale těší na příjemné pocity, které skončení zpovědi přinese. Během zpovědi má značný vliv na její prožívání respondentů osoba kněze. Jestliže je k respondentům vstřícný, dává najevo pochopení, přijetí a dává jim dobrou zpětnou vazbu, jsou se zpovědí výrazně spokojeni. Zdrojem rozladu či zklamání je naopak pocit, že je kněz nechápe, je na ně příliš přísný, přistupuje k nim formálně či jim vyhubuje a moralizuje. Respondenti negativně prožívají i dlouhou frontu kajících, která je častá. V souvislosti s vyznáním vin se objevuje úleva.

Po skončení zpovědi prožívají respondenti pocity veskrze pozitivní. Je to především úleva, očištění, radost, rovnováha, přijetí, odpuštění, vděčnost, pocit Boží blízkosti a Boží milosti. Tyto pocity souvisejí s percipovaným obdržením Božího milosrdenství, které je zbavilo tíže viny. Dále se cítí posílení ve své snaze být lepšími, cítí naději, že alespoň částečně uspějí.

Na základě výpovědí respondentů můžeme hovořit o vlivu zpovědi na jejich život ve dvou rovinách. V rovině posvátna zpověď očišťuje od hříchu a přibližuje Bohu. Respondenti tento její rozměr živě prožívají a je pro ně zdrojem radosti a úlevy. V tomto smyslu je svátost smíření chápána jako jeden ze způsobů komunikace s Bohem a potvrzení vztahu k němu. V rovině spíše světské respondenti chápou zpověď jako nástroj sebezdokonalení. Vítají, že jsou nuceni se pravidelně zamyslet nad vlastními činy a zhodnotit jejich správnost. Zejména však velmi oceňují pomoc, kterou může v jejich sebereflexi nabídnout kněz. Udávají, že zpověď jim pomáhá udržet vyšší míru motivovanosti své slabé stránky skutečně odhalovat a měnit.

Z našich zjištění vyplývá značná ba téměř klíčová důležitost role zpovědníka. Respondenti od něj očekávají vstřícnost, empatii, porozumění, přijetí ale také ocenění a praktické rady, jak se vyhnout hříchům. Naopak se obávají, že je zpovědník nepochopí, bude příliš přísný, formální a neposkytne jim dobrou zpětnou vazbu. Někdy mají obavy, že nedostanou rozhřešení, nebo se stydí a obávají se, co si o nich kněz pomyslí. Pro respondenty je pohoršující, jestliže se setkají s moralizováním a vnucováním názoru, který nesdílejí. Jestliže se nenaplní očekávání respondentů a naopak se vyplní jejich obavy, jsou s průběhem zpovědi často i velmi výrazně nespokojeni.

Problematický je vztah mezi knězem a zpovědníkem. Respondenti, kteří se se svým zpovědníkem pravidelně vídají mimo svátost smíření, mají obavu, že ztratí jeho dobré mínění. Pokud však tuto obavu respondenti překonali, byli s výsledkem velmi spokojeni. Kněz, který je lépe zná, jim může efektivněji poradit. Současně bylo přijetí navzdory chybám zakoušeno mnohem pozitivněji a intenzivněji od kněze, který respondenta zná.

Na základě našich zjištění jsme také formulovali následující funkce zpovědi:

- 1) Redukce pocitu viny
- 2) Odstranění hříchu a smíření s Bohem
- 3) Odstranění izolace
- 4) Sebezdokonalení.

SOUHRN

Římskokatolická církev si dodnes ve světě udržela významné postavení. Jedná se o církev pečlivě organizovanou a hierarchizovanou. Ačkoli výrazně slevila ze svých striktních požadavků, stále jasně formuluje četná dogmata víry, jimž je věřící povinen věřit, a celou řadu náboženských povinností, které je povinen dodržovat, aby došel věčné spásy (Jones, 2005f).

Jediný, všemohoucí Bůh křesťanství je dnes popisován především jako spravedlivý, dobrotivý, milosrdný a odpouštějící. Podle křesťanství daroval Bůh lidem Zákon, aby pro ně byl vodítkem na cestě ke spáse. Tento Boží zákon formulovaný v Desateru a dále rozvíjený staletími teologických interpretací, je pro člověka, který je ze své přirozenosti slabý, obtížné dodržet. Překročení tohoto zákona vzdaluje věřícího Bohu, jedná se o narušení posvátného řádu, které má podle katolického učení svůj negativní dopad v každodenním životě věřícího a mnohdy i v jeho širokém okolí (Cuskelly, 1994). Bůh má však podle křesťanství ve své moudrosti pochopení pro lidské prohřešky a nabízí jim možnost nápravy skrze svátost smíření (nazývanou též svátost pokání), tedy zpověď (Bergman, 2013).

Svátost smíření je náboženskou povinností věřících, kteří ji mají nejméně jednou ročně vykonat. Věřící má zpytovat svědomí, ptát se sám sebe, zda se svými skutky neprohřešil proti Božímu řádu: dodržuje náboženské předpisy?, pomáhá druhým?, je vstřícný ke svému okolí?, všímá si potřeb svých blízkých? Tyto a podobné otázky často pod vedením takzvaných zpovědních zrcadel by si měl věřící klást. Prvním předpokladem svátosti smíření je poznání hříchu. Jestliže si je věřící vědom, že zhřešil, svého hříchu by měl litovat a snažit se o jeho nápravu. V této fázi přistupuje ke zpovědi, kde knězi (zpovědníkovi) vyznává své hříchy (Bergman, 2013, *Kancionál*, 1990).

Kněz se zpravidla k hříchům vyjádří. Může zpovídání pochválit za jeho snahu, prodiskutovat s ním, v čem on sám vidí největší problém, nabídnout mu možnosti řešení, navrhnout, jak se vyhnout hříchu, což může být také součástí uloženého pokání. Smyslem pokání, o němž rozhoduje kněz, má být potrestání a především náprava hříšníka a narovnání poškozených vztahů. Pokání má odpovídat druhu a závažnosti hříchu a v nejlepším případě vést k jeho odčinění. Jako příklad se nabízí vrácení ukradené věci či přiznání, může být ale uložena např. dobrovolnická činnost, modlitba apod., v extrémním případě exkomunikace z obce věřících (Kowalczyk, 2010; Sobaňski, 2010).

Jestliže hříšník projeví alespoň základní lítost a podle svých možností také ochotu napravit škody, kněz mu udělí rozhřešení. Podle učení církve zbavuje Bůh tímto svátostným aktem kajícího jeho viny. Od zpovědi odchází očištěný a bez hříchu, jako byl v den svého křtu (Skoblík, 1999).

Ačkoli vykonání zpovědi patří mezi povinnosti římských katolíků, není vždy vítána. Věřící přichází, aby hovořil o svých slabostech a selháních, knězovo přísné hodnocení, nevhodné moralizování nebo přezíravé či formální vystupování může zpovídáního ranit a od zpovědi i definitivně odradit (Prusak, 2010).

Přesto je těmi, kteří zpovědi využívají, tato instituce popisována především pozitivně. Zpověď přináší hříšníkům značnou úlevu. Murray-Swank, McConnel a Pargament (2007) se domnívají, že je to z velké části díky možnosti svěřit se druhé osobě, nebít se svou vinou sám. Člověk se svými špatnými skutky často trápí, při zpovědi se může s tímto trápením nejen svěřit, ale také jejím prostřednictvím zjednat nápravu a získat odpuštění. Právě odpuštění je mnohdy nesmírným zdrojem úlevy.

Zpověď bývá vyhledávána nejen proto, že to nařizuje církev. Přináší úlevu, pocit očištění a přijetí. Vedle toho zpovídání uvádějí, že díky zpovědi lépe poznají sami sebe a své slabé stránky a jsou lépe schopni je změnit (McCormick & McMinn, 2012).

Citované zahraniční studie se však vztahovaly na poměrně široké pojetí zpovědi, zatímco svátost smíření v katolické církvi má četná specifika. Zajímalo nás, jak zpověď prožívají čeští příslušníci římskokatolické církve. Také jsme zjišťovali, jak hodnotí její přínos a vliv na svůj každodenní život a zda se domnívají, že má nějaký vliv na jejich vztah k Bohu. Dále nás zajímalo, zda a jakým způsobem ovlivňuje jejich vnímání zpovědi osoba kněze, neboť je to právě on, kdo celou svátost vede a kdo zprostředkovává Boží odpuštění.

V našem výzkumu jsme se rozhodli zaměřit na věřící v období mladé dospělosti, tedy v rozmezí 20 -30 let. S ohledem na výzkumný záměr jsme zvolili kvalitativní přístup. Celkem jsme provedli šest semistrukturovaných rozhovorů, které byly přepsány a dále analyzovány podle zásad zakotvené metody.

Naši respondenti vnímají zpověď veskrze pozitivně. Jejich prožívání zpovědi můžeme rozdělit podle jejích fází. Před zpovědí převažují negativní prožitky jako je vědomí hříchu, špatné svědomí, břímě vin, zeslabené úsilí v boji proti svým slabostem. Objevují se obavy z reakce kněze, z jeho nepochopení, přílišné přísnosti, strach, že jim bude vyhubováno, nedostanou rozhřešení, nebo že o nich kněz ztratí dobré mínění. Současně se ale těší na úlevu, kterou zpověď přinese.

Během zpovědi výrazně ovlivňuje prožívání kněz, jestliže neposkytuje dostatečnou zpětnou vazbu, nedává najevo pochopení, je příliš přísný či moralizující, je zpověď hodnocena negativně. Zdrojem určitého stresu je také dlouhá fronta čekajících kajících. Kněz může svým přístupem pozitivní pocity respondenta také posílit, jestliže mu dává dobrou zpětnou vazbu, je chápající, ocení jej, projeví porozumění apod. Objevuje se úleva související s vyznáním viny.

Po skončení zpovědi se dostavuje úleva, pocit očištění, svobody, radost, rovnováha, přijetí, odpuštění, vděčnost, prožitek Boží blízkosti a Boží milosti, a to jako důsledek obdrženého Božího milosrdenství, které respondenty zbavilo tíže viny. Cítí se posílení ve své snaze být lepšími, nedopustit se stejných hříchů znovu. Cítí naději na úspěch.

Vliv zpovědi na svůj život popisují respondenti ve dvou rovinách. V rovině posvátna očišťuje od hříchu a přibližuje Bohu. To je zdrojem radosti a úlevy. Svátost smíření je chápána jako jeden ze způsobů komunikace s Bohem a potvrzení vztahu k němu. V rovině světské je zpověď nástrojem sebezdokonalení. Nutí zamyslet se nad vlastními činy a zhodnotit jejich správnost. Oceňována je pomoc kněze. Respondenti od něj očekávají rady, doporučení a náhled. Zpověď jim pomáhá udržet vyšší míru motivovanosti stát se lepšími.

Z našeho výzkumu vyplývá, že zásadní vliv na prožívání a průběh svátosti smíření má zpovědník. Respondenti jsou se zpovědí výrazně více spokojeni, jestliže se kněz vyjádří ke všem tématům, která ke zpovědi přinesou, a rozpozná, co je nejvíc trápí, projeví porozumění, přijetí a ocenění snahy. Respondenti očekávají pomoc v získání náhledu a chtějí praktické rady, jak se vyhnout hříchům. Naopak jsou nespokojeni se zpovědníkem, který jim dostatečně neporozumí, je příliš přísný, formální a nedává jim dobrou zpětnou vazbu. Respondentům vadí moralizování a vnučování názoru.

Jestliže se nenaplní očekávání respondentů a naopak se vyplní jejich obavy, jsou s průběhem zpovědi často i velmi výrazně nespokojeni. Problematický je osobní vztah mezi knězem a zpovědníkem. Respondenti mohou kněze, kterého znají v osobním životě záměrně vyhledat právě proto, že jej znají a věří jeho úsudku, nebo se naopak obávají, že na ně po zpovědi změní názor.

Naše závěry korespondují s výsledky zahraničních studií, co se týče prožívání zpovědi (McCornick & McMinn, 2012; Kettunen, 2002; Murray-Swank, McConnel & Pargament, 2007). V naší studii jsme se snažili blíže zaměřit na to, co tyto pocity konkrétně vyvolává. Domníváme se, nám podařilo možné zdroje odhalit. Také se i v naší

studii potvrdila důležitost osoby kněze. Chyby ve vedení zpovědi, na něž jsou kněží upozorňováni (Prusak, 2010), jsou vnímány jako problematické také našimi respondenty.

Na základě našich zjištění jsme formulovali následující funkce zpovědi, které vycházejí z funkcí zpovědi, jak je formulují Murray-Swank, McConnel a Pargament (2007):

- 1) Redukce pocitu viny
- 2) Odstranění hříchu a smíření s Bohem
- 3) Odstranění izolace
- 4) Sebezdokonalení.

LITERATURA

1. Belzen, J. A. (2009). Některé podmínky, možnosti a hranice psychologických studií spirituality. *Československá psychologie*, 53(4), 396-407.
2. Bergman, P. R. (2013). *Životní cesta hříšníkova aneb blog o zpovědi*. Praha: Powerprint.
3. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knihy)*. (1996). Praha: Česká biblická společnost.
4. Cencini, A. (1998). *Život v usmíření*. Praha: Paulínky.
5. Collicutt, J. (2011). Psychology, religion and spirituality. *Psychologist*, 24(4), 250-251. Získáno 19. července 2014 ze Scopus®.
6. Cuskelly, E. J. (1994). *Současná spiritualita. Duchovní život z hlediska moderní psychologie*. Praha: Karmelitánské nakladatelství.
7. Český statistický úřad. (2014). *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*. Získáno 10. října 2014 z http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/publ/170220-14-n_2014
8. Čírtková, L. & Vitoušová, P. (2007). *Pomoc obětem a svědkům trestných činů – příručka pro pomáhající profese*. Praha: Garda.
9. Del Rio, C. M. & White, L. J. (2012). Separating Spirituality From Religiosity: A Hylomorphic Attitudinal Perspective. *Psychology of Religion and Spirituality*, 4(2), 123–142. DOI: 10.1037/a0027552.
10. Delumeau, J. (1993). *Hřích a strach. Pocity viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*. Praha: Volvox Globator.
11. Deyringer, R. (2012). The Image of God in Pastoral Counseling. *Journal of Religion & Health*. 51, 49–56. DOI 10.1007/s10943-011-9536-y.
12. Eliade, M. (2006). *Posvátné a profánní*. Praha: Oikoymenh.
13. Eliade, M. (2008). *Od doby kamenné po eleusinská mystéria*. Praha: Oikoymenh.
14. Eurobarometer. (2010). *Biotechnology*. Získáno 20. října 2014 z http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_341_en.pdf
15. Exline, J. J., Yali, A. M. & Sanderson, W. C. (2000) Guilt, Discord, and Alienation: The Role of Religious Strain in Depression and Suicidality. *Journal of Clinical Psychology*. Vol. 56 (12), 1481–1496. Získáno 30. června 2014 z <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=20&sid=8417d3f3-91cb-40d6-a7ba-e901fe2cbe15%40sessionmgr4003&hid=4205>

16. *Filosofický slovník*. (1998). Olomouc: Nakladatelství Olomouc,
17. Freud, S. (1991). Strukturální rozbor psychické osobnosti. In Freud, S. *Vybrané spisy I*. Praha: Avicenum., s. 362-377.
18. Gilliganová, C. (2001). Jiným hlasem. O rozdílné psychologii žen a mužů. Praha: Portál.
19. Harms. E. (1944). The Development of Religious Experience in Children. *American Journal of Sociology*, 50(2) 112-122. Získáno 30. srpna 2014 z <http://www.jstor.org/stable/2770961>
20. Hartl, P. & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
21. Heller, J. & Mrázek, M. (2004). *Nástin religionistiky*. Praha: Kalich.
22. Holm, N. G. (1998). *Úvod do psychologie náboženství*. Praha: Portál.
23. Jones, L. (Eds.). (2005a). *Encyclopedia of Religion 3*. USA: Macmillan Reference USA.
24. Jones, L. (Eds.). (2005b). *Encyclopedia of Religion 5*. USA: Macmillan Reference USA.
25. Jones, L. (Eds.). (2005c). *Encyclopedia of Religion 7*. USA: Macmillan Reference USA.
26. Jones, L. (Eds.). (2005d). *Encyclopedia of Religion 9*. USA: Macmillan Reference USA.
27. Jones, L. (Eds.). (2005e). *Encyclopedia of Religion 11*. USA: Macmillan Reference USA.
28. Jones, L. (Eds.). (2005f). *Encyclopedia of Religion 12*. USA: Macmillan Reference USA.
29. *Kancionál. Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. (1990). Praha: Zvon.
30. Katolický týdeník. (nedat.) Získáno 28. října 2014 z <http://www.katyd.cz/>.
31. Karmelitánské nakladatelství. (nedat.) *Katechismus*. Získáno 20. října 2014 z <http://www.katechismus.cz/>.
32. *Kodex kanonického práva*. Získáno 30. října 2014 z <http://web.katolik.cz/feeling/library/Kodex.pdf>.
33. Kowalczyk, D. (2010). Určování pokání při zpovědi. In: Augustyn, J. & Opatrný, A. (eds.). *Umění zpovídat. O svátosti smíření z pohledu různých disciplín*. Praha: Karmelitánské nakladatelství. 126-133.
34. Křivohlavý, J. (2004). *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. Praha: Garda Publishing.

35. Kettunen, P. (2002). The Function of Confession: A Study Based on Experiences. *Pastoral Psychology*, 51(1), 13-25. Získáno 20. října z <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=8417d3f3-91cb-40d6-a7ba-e901fe2cbe15%40sessionmgr4003&hid=4205>
36. Langmeier, J. & Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Garda.
37. Lemaitre, L. (Eds.). (2002). *Slovník křesťanské kultury*.
38. McCornick, A. G. & McMinn, M. R. (2012). The Intrapsychic and Interpersonal Effects of Talking About Guilt. *Journal of Psychology and Christianity*, 31(4), 354-365. Získáno 30. srpna 2014 z <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=8417d3f3-91cb-40d6-a7ba-e901fe2cbe15%40sessionmgr4003&hid=4205>
39. McDowell, J. (1997). *Sex, vina a odpuštění*. Ostrava: Tandem.
40. McIntosh, D. N., Poulin, M. J., Silver & R. C., Holman E. A. (2011). The distinct roles of spirituality and religiosity in physical and mental health after collective trauma: a national longitudinal study of responses to the 9/11 attacks. *Journal of Behavioral Medicine*, 34, 497–507. DOI 10.1007/s10865-011-9331-y.
41. McMinn, M. R., Ruiz, J. N., Marx, D., Wright, J. B. & Gilbert, N. B. (2006). Professional Psychology and the Doctrines of Sin and Grace: Christian Leaders' Perspectives. *Professional Psychology: Research and Practice*, 37(3), 295–302. DOI: 10.1037/0735-7028.37.3.295.
42. Messay, B., Dixon, L. J. & Rye, M. S. (2012). The relationship between Quest religious orientation, forgiveness, and mental health. *Mental Health, Religion & Culture*, 15 (3), 315-333. Získáno 30. srpna 2014 z <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=8417d3f3-91cb-40d6-a7ba-e901fe2cbe15%40sessionmgr4003&hid=4205>
43. Murray-Swank, A. B., McConnel, K., M., & Pargament, K., I. (2007). Understanding of Spiritual Confession. *Mental Health, Religion & Culture*, 10(3): 275–291. Získáno 30. srpna 2014 z <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=8417d3f3-91cb-40d6-a7ba-e901fe2cbe15%40sessionmgr4003&hid=4205>
44. Novotný, A. (1956). *Biblický slovník*. Praha: Kalich.
45. Orel, M. a kol. (2012). *Psychopatologie*. Havlíčkův Brod: Garda Publishing, a. s.
46. Otto, R. (1998). *Posvátno. Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad.

47. Pechová, O. (2011). *Psychologie náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
48. Plavec, K. (2008). Zpovědní tajemství je absolutně neporušitelné. Získáno 10. října 2014 z <http://www.katyd.cz/clanky/zpovedni-tajemstvi-je-absolute-neporusitelne.html>.
49. Prešinská, I. (2014). Význam modelu procesu odpustenia ako intervenčnej techniky v poradenstve a psychoterapii. *Československá psychologie*, 58 (2), 179-192.
50. Prusak, J. (2010). Zranění ve zpovědnici. Jak jim předcházet? Jak je uzdravovat? In: Augustyn, J. & Opatrný, A. (eds.). *Umění zpovídat. O svátosti smíření z pohledu různých disciplín*. Praha: Karmelitánské nakladatelství. 283-299.
51. Rahner, K. (1993). *O svátostech v církvi*. Praha: Scriptum.
52. Rahner, K. (2004). *Základy křesťanské víry*. Svitavy: Trinitas.
53. Ramirez, S. P. et al. (2012). The relationship between religion coping, psychological distress and quality of life in hemodialysis patients. *Journal of Psychosomatic Research*, 72, 129–135. doi:10.1016/j.jpsychores.2011.11.012.
54. Říčan, P. (2002). *Psychologie náboženství*. Praha: Portál.
55. Říčan, P. & Vojtíšek, Z. (1999). Religionista a psycholog obhlížejí českou náboženskou scénu. *Československá psychologie*, 43(1), 73–80.
56. Skalický, K. (2005). *V zápase s posvátnem*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
57. Skoblík, J. (1999). *Nova et vetera pro zpovědníka*. Získáno 1. listopadu 2014 z http://ktf.cuni.cz/~skoblik/km_puvodni/slovo.htm.
58. Skowronek, A. J. (2010). Dějiny pokání – klíč k pochopení svátosti smíření. In: Augustyn, J. & Opatrný, A. (eds.). *Umění zpovídat. O svátosti smíření z pohledu různých disciplín*. Praha: Karmelitánské nakladatelství. 68 – 79.
59. Sobaňski, R. (2010). Odmítnout rozhřešení. In: Augustyn, J. & Opatrný, A. (eds.). *Umění zpovídat. O svátosti smíření z pohledu různých disciplín*. Praha: Karmelitánské nakladatelství. 143-151.
60. Sokol, J. (2004). *Člověk a náboženství. Proměny vztahu člověka k posvátnému*. Praha: Portál.
61. Strauss, A. & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.

62. Stroop, S.; Draper, S. & Whitehead, A. L. (2013). Images of a Loving God and Sense of Meaning in Life. *Social Indicators Research*, 111, 25–44. DOI 10.1007/s11205-011-9982-7
63. Toussaint, L. L.; Owen, A. D. & Cheadle, A. (2012). Forgive to Live: Forgiveness, Health, and Longevity. *Journal of Behavioral Medicine*, 35, 375–386 DOI 10.1007/s10865-011-9362-4.
64. Vatikánský rozhlas. Česká sekce. (nedat.) Získáno 28. října 2014 z <http://www.radiovaticana.cz/index.php4>.
65. Vitz, P. C. & Meade, J. M. (2011). Self-forgiveness in Psychology and Psychotherapy: A Critique. *Journal of Religion & Health*, 50, 248–263. DOI 10.1007/s10943-010-9343-x.
66. Vojtíšek, Z. (2007). *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, Alfa Publishing.
67. Wolfgang, B. (1994). *Slovník katolické dogmatiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská.
68. Zášková, H. (2005). *Psychopatologie*. Ostrava: Ostravská univerzita.
69. 3/2002 Sb. *Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů*. Portál veřejné správy. Získáno 20. října 2014 z <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=0&idBiblio=52309&recShow=5&fulltext=&nr=3~2F2002&part=&name=&rpp=15#parCnt>.

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vnímání zpovědi u mladých římských katolíků

Autor práce: Mgr. Kateřina Šrámková

Vedoucí práce: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Počet stran a znaků: 78 stran, 157 639 znaků

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 69

Abstrakt:

Svátost smíření patří mezi náboženské povinnosti římských katolíků. Naším cílem bylo popsat, jak mladí katolíci zpověď vnímají. Zjišťovali jsme, jak ji prožívají, co si o ní myslí, jaký má vliv na jejich každodenní život a vztah k Bohu. Dále jsme zjišťovali, zda a jak ovlivňuje vnímání zpovědi zpovědník. Provedli jsme polostrukturované rozhovory se 6 respondenty ve věku 21 - 30 let, které jsme analyzovali podle zásad zakotvené metody. Zpověď sama přináší velkou úlevu od viny a hříchu. Významný vliv na prožívání zpovědi, má kněz, který může svou reakcí buď dobrý pocit u respondenta posílit, anebo způsobit jeho nespokojenost a rozčarování. Respondenti zpověď vnímají také jako nástroj sebezdokonalení. Na základě analýzy rozhovorů formulujeme čtyři možné funkce zpovědi.

Klíčová slova: zpověď, hřích, odpuštění, vina, křesťanská morálka

ABSTRACT OF THESIS

Title: Perception of Confession in Young Roman Catholics

Author: Mgr. Kateřina Šrámková

Supervisor: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Number of pages and characters: 78 pages, 157 639 characters

Number of appendices: 2

Number of references: 69

Abstract :

Sacrament of reconciliation is considered a duty in the Catholic Church. Our aim was to describe how young Catholics perceive it. We surveyed their experiences, their opinions and how it affects their daily life and their relationship to God. Also we examined how the confession can be influenced by the confessor himself. We conducted semi-constructed interviews with six different respondents between the ages 21 and 30. These were analysed by the rules of the grounded theory. The confession itself is a great source of relief of guilt and sin. The priest has a strong influence on the experience of confession. He can strengthen confessants' good feelings, or make them dissatisfied and disillusioned. The participants consider confession a way of self-improvement. According to our findings we formulate four functions of confession.

Key words: Confession, Sin, Forgiveness, Guilt, Christian ethics

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Formulář zadání diplomové práce

Příloha 2: Explorační schéma

Příloha 1: Formulář zadání diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Psychologie
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Psychologie (PSYB)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Mgr. KRAMLOVÁ Kateřina	Lipová alej 14, Hodonín	F130773

TÉMA ČESKY:

Vnímání zpovědi u mladých římských katolíků

NÁZEV ANGLICKY:

Perception of confession in young Roman Catholics

VEDOUCÍ PRÁCE:

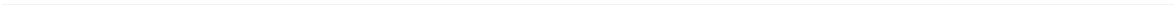
PhDr. Olga Pechová, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Studium pramenů zabývajících se psychologickými aspekty religiozity.
2. Analýza zdrojů týkajících se teologických a psychologických aspektů zpovědi v římskokatolické církvi.
3. Stanovení výzkumných cílů a výzkumných otázek a následně sestavení struktury otázek pro semistrukturované interview.
4. Realizace kvalitativního výzkumu na souboru alespoň deseti respondentů obojí pohlaví z řad mladých katolíků.
5. Analýza získaných dat za použití metody hledání trsů a vzorců.
6. Kritická diskuse teoretických východisek, výzkumné metodologie a získaných dat.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

1. Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. (2008). Praha: Česká biblická společnost.
2. Bergman, R. (2013) Životní cesta hříšníkova, aneb Blog o zpovědi. Praha: Powerprint.
3. Cuskelly, E. J. (1994) Současná spiritualita: Duchovní život z hlediska moderní psychologie. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
4. Delumeau, J. (1998). Hřích a strach: pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století. Praha: Volvox Globator.
5. Dunda, M. a kol. (2012). Příprava na svátost smíření dnes. Olomouc: Maticе cyrilometodějská.
6. Exline, J. J., Yali, A. M. & Sanderson, W. C. Guilt, Discord, and Alienation: The Role of Religious Strain in Depression and Suicidality. *Journal of Clinical Psychology*. Vol. 56(12), pp. 1481-1496.
7. Viktor E. F. & Pinchas L. (2011). Bůh a člověk hledající smysl. Brno: Cesta.
8. Kolaříková, O. (1996). Psychologie náboženství a osobnostní problematika. *Československá psychologie*. 40 (4). pp. 293-303.
9. Kolektiv autorů. (2012). Svátost křtu a obnova křesťanské milosti ve svátosti smíření. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké.
10. London, P., Schulman, R. E. & Black, M. S. Religion, Guilt, and Ethical Standards. *The Journal of Social Psychology*. Vol. 63, pp. 145-159.
11. Murray, K. & Ciarrochi, J. W. (2007). The Dark Side of Religion, Spirituality and the Moral Emotions: Shame, Guilt, and Negative Religiosity as Markers for Life Dissatisfaction. *Journal of Pastoral Counseling*. Vol. 42, p. 22.
12. Murray-Swank, A. B., McConnell, K. M., & Pargament, K. I. (2007). Understanding spiritual confession: A review and theoretical synthesis. *Mental Health, Religion & Culture*. 10 (3), pp. 275-291.
13. Řičan, P. & Vojtíšek, Z. (1999). Religionista a psycholog obhlížejí českou náboženskou scénu. *Československá psychologie*. 43 (1), pp. 73-80.
14. Striženec, M. (1999). Niektoré trendy rozvoja psychológie náboženstva. *Československá psychologie*. 43 (2), pp. 119-122.
15. Špidlík, T. (2012). Prameny světla: (příručka křesťanské dokonalosti). Olomouc: Refugium Velehrad-Roma.
16. Vojtíšek, Z., Dušek, P. & Motl, J. (2012). Spiritualita v pomáhajících profesích. Praha: Portál.
17. Volf, M. (2005). Odmítnout nebo obejít?: totožnost, jinakost a smíření v teologické reflexi. Praha: Vyšehrad.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Příloha 2: Explorační schéma

Zjišťované obecné informace:

Věk:

Pohlaví:

Povolání:

Vzdělání:

Rodinný stav:

Délka praxe:

Tradice víry v rodině:

Pravidelnost zpovědi:

Četnost účasti na bohoslužbách:

Další náboženské aktivity:

Seznam otázek

1. Připravuješ se nějak na zpověď? Jaké to pro Tebe, je se připravovat?
2. Kdy Tě napadne, že bys měl/a jít ke zpovědi? / Existuje něco, podle čeho si řekneš: „už bych měl ke zpovědi zajít“?
3. Co nejčastěji prožíváš bezprostředně před zpovědí? Jak se cítíš, na co myslíš?
4. Proč se podle Tebe cítíš právě takto?
5. Jaký pro Tebe je průběh zpovědi? Co obvykle prožíváš?
6. Je pro Tebe důležité, kdo konkrétně Tě zpovídá? Proč?
7. Považuješ za správné, když si člověk svého zpovědníka vybírá?
8. Máš nějakou výrazně pozitivní zkušenost ze zpovědi? Jaké to bylo? Ovlivnilo to nějak Tvůj vztah ke zpovědi? K víře jako takové?
9. Máš nějakou špatnou zkušenost ze zpovědi? Kdy jsi např. odcházel/a nespokojen/á nebo si říkal/a „dnes to za moc nestálo“? Můžeš popsat, jak jsi to prožíval/a? Mělo to nějaký vliv na Váš vztah ke zpovědi? K víře jako takové?
10. Stalo se Ti, že jsi se zpovídal/a z hříchu a předem věděl/a, že jej chcete zopakovat (např. proto, že jste jej považoval jinak za správný nebo nevyhnutelný)? Jaké to pro Tebe bylo?
11. Stalo se Ti někdy, že jsi měl/a strach se z nějakého hříchu vyzpovídat? (Co ten strach způsobilo?)
12. Zažil/a jsi situaci, kdy jsi něco nepovažoval/a za hřích, ale kněz ano? Jaké to pro Tebe bylo?
13. Co prožíváš po skončení zpovědi? Jak se cítíš, na co myslíš?
14. Proč si myslíš, že se cítíš právě takto?
15. Je pro Tebe nějaký rozdíl v tom, když cítíš, že Ti odpustil někdo, komu jsi třeba ublížil/a, a když víš, že Ti odpustil Bůh?
16. Jaký je podle Tebe hlavní význam zpovědi? Co považuješ za její největší přínos?
17. Má zpověď nějaká negativa? Jaká?
18. Má podle Tebe zpověď vliv na Tvůj každodenní život? Jaký?

19. Má zpověď vliv na Tvůj vztah k Bohu?

20. Existuje nějaký pro Tebe důležitý aspekt zpovědi, o kterém jsme nemluvili?

Poznámky k průběhu

Způsob kontaktu:

Délka setkání:

Místo setkání:

Další poznámky: